

COALITIE WADDEN NATUURLIJK

WADDEN

NAAR EEN VERRIJKEND EN SAMENHANGEND WADDENBEHEER

APPÈL

JANUARI 2018

DRINGEND WADDENAPPÈL

Nederland houdt van haar Waddenzee Werelderfgoed. Eind 2016 is het uitgeroepen tot mooiste natuurgebied van ons land. Die keuze is begrijpelijk. De Waddenzee fascineert. Wie op het wad is, kijkt zijn ogen uit. Continu verandert het gebied van aanzicht. De wolkenluchten zijn adembenemend, de natuurrijkdom is ongekend, met ontzagwekkend veel wadvogels en zeehonden.

Toch is er een keerzijde. Wie beter kijkt, ziet dat het niet goed gaat met de Waddenzee. Wadvogels nemen stelselmatig in aantal af. Er zijn weinig grote vissen. De natuur en de weidsheid staan onder druk en natuurherstel blijft uit. Jaren van inzet, van verschillende beheerders, ten spijt.

Nieuw elan is nodig. Landschap Noord-Holland, It Fryske Gea, Het Groninger Landschap, Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland, Waddenvereniging en Stichting WAD, allen vertegenwoordigd in de Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN), vragen in deze uitgave om een verrijkend en samenhangend Waddenbeheer. Met als helder doel: een rijke Waddenzee zoals die van nature hoort te zijn. Een zee met families tuimelaars, een gezonde visstand, veel meer wadvogels en schelpdierriffen in overvloed. Een Waddenzee als sterke schakel in de internationale trekroutes van vogels en vissen. Een rijke zee waarin de mens van harte welkom is als omwonende, genietter en benutter, met een op de natuur afgestemde duurzame economie.

Dat een integraal Waddenbeheer nodig is, wordt alom beaamd: tot in het kabinet aan toe. Het regeerakkoord van oktober 2017 geeft aan dat er één beheerautoriteit voor de Waddenzee gaat komen, die een integraal beheerplan opstelt. Dat is goed nieuws. Het is nu tijd om door te pakken. Het momentum is daar. In deze uitgave deelt CWN haar kijk op een rijke Waddenzee met alle betrokkenen: politici, ambtenaren, bestuurders, gebruikers, beheerders, ondernemers, bewoners, recreanten en liefhebbers van de Waddenzee. We doen een dringende oproep aan iedereen met hart voor de Waddenzee. Alleen met elkaar lukt het om de Waddenzee natuurlijker, aantrekkelijker en levendiger te maken.

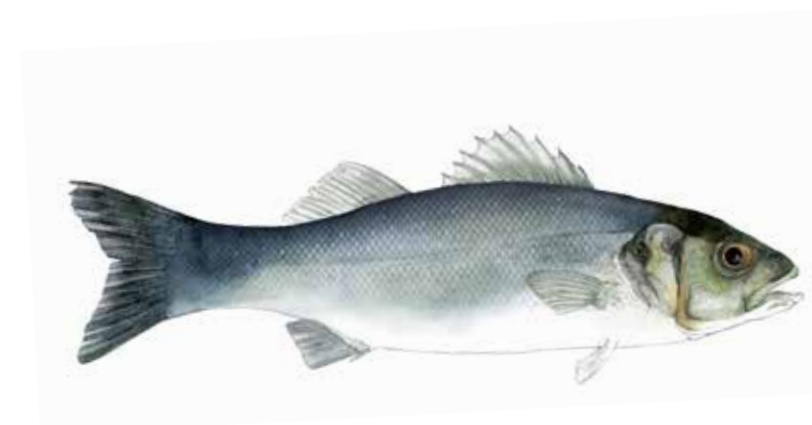
De terreinbeherende organisaties doen tevens een concreet aanbod. Ze bieden aan gezamenlijk de uitvoer van het natuur- en recreatiebeheer van het natte wad op zich te nemen als onderdeel van het integrale beheer van de Waddenzee. Het beheren doen zij samen met andere beheerders, zoals Rijkswaterstaat en de Waddenunit van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). De terreinbeherende organisaties kunnen rekenen op de steun van de Waddenvereniging, Stichting WAD en Vogelbescherming Nederland.

Gewone Mossel | Ron Offermans

INHOUD

TIEN PIJLERS VAN EEN RIJKE WADDENZEE	8
NAAR EEN RIJKE WADDENZEE	10
URGENT: EEN BETER WADDENBEHEER	18
WADDENNATUUR OP WEG HELPEN	28
WELKOM OP HET WAD	36
NAAR EEN GROENE WADDENECONOMIE	48
WADDENKENNIS OPBOUWEN EN UITWISSELEN	56
STIL, RUSTIG, WEIDS EN DONKER	60

Zeebaars | Annemieke Bunjes

De illustraties in dit boek zijn oorspronkelijk gemaakt voor de Stichting Geïntegreerde Visserij.

COLOFON

WADDENAPPÈL

is een uitgave van:
Landschap Noord-Holland
Het Groninger Landschap
It Fryske Gea
Natuurmonumenten
Waddenvereniging
Vogelbescherming Nederland
Stichting WAD

Ze werken samen in de Coalitie
Wadden Natuurlijk.

Waddenappèl is in een beperkte
oplage gedrukt en staat online op
www.waddenzee.nl.

Tekst:
Addo van der Eijk

Vormgeving:
Buro Klaas Huizenga

Redactie:
Fred Wouters, Arjen Kok,
Lenze Hofstee, Sonja van der
Graaf, Manon Tentij, Froukje Krist

Corrector:
Baukje Westra

Druk:
Drukkerij Tienkamp, Groningen

©Januari 2018

TIEN PIJLERS VAN EEN RIJKE WADDENZEE

Een rijke Waddenzee als lonkend perspectief vraagt focus, ambitie en samenhang. Een dergelijke ambitie vereist stevige pijlers. Tien pijlers, stuk voor stuk onmisbaar om de Waddenzee weer rijk te maken. CWN roept iedereen op om de uitdagingen met vereende krachten aan te pakken. Samen kunnen we het verschil maken.

GOEDE ORGANISATIE VAN HET WADDENBEHEER

Een rijke Waddenzee vereist een goed Waddenbeheer, gericht op hét hoofddoel voor de Waddenzee: herstel, ontwikkeling en duurzame bescherming van de natuurlijke rijkdom. Een goed beheer van de Waddenzee vraagt: méér focus en daadkracht, een integrale, samenhangende visie en beleid, onder de vlag van één beheerautoriteit. Daarbij hoort ook een professioneel buitendijks natuur- en recreatiebeheer, uitgevoerd door natuurorganisaties in samenwerking met andere beheerders zoals Rijkswaterstaat en de Waddenunit.

OPBOUWEN VAN WADDENKENNIS

Natuurherstel kan niet zonder de Waddenzee goed te doorgronden en te experimenteren met natuurherstel. De transitie naar een rijke Waddenzee vereist fundamentele systeemkennis, langlopende monitoring en praktische natuurherstelkennis. Het opbouwen van Waddenkennis vraagt: voortzetting en structurele financiering van noodzakelijke monitoring, het vergaren van nieuwe kennis over onder meer de onderwaternatuur en de internationale fly- en swimway, en samenwerking tussen wetenschappers en natuurbeschermers.

MEER RUIMTE VOOR HET WAD

De Waddenzee zit in een te strak korset. Meer ruimte maakt het systeem meer robuust, dynamisch en veerkrachtig. Nieuwe natuur draagt bij aan een klimaatbestendige Waddenzee die tegen een stootje kan. Meer ruimte voor de Waddenzee vraagt: realisatie van nieuwe kwelders en zoet-zoutovergangen langs de Waddenkust.

GROOT AREAAL BIOBOUWERS

Natuur en mensen zijn gebaat bij een groot areaal biobouwers als zeegrasvelden en schelpdierbanken. Biobouwers verrijken de Waddenzee: als voedselbron, kraamkamer voor vissen en schuilplek. Ze spelen ook een rol in de strijd tegen klimaatverandering, doordat ze slib invangen en de golfslag dempen. Grootschalige ontwikkeling van biostructuren door biobouwers vraagt: het experimenteren met natuurherstel en in goed overleg beëindigen van de negatieve impact van onder andere de visserij.

GEZONDE VISPOPULATIE

Vissen in alle soorten en maten: ze horen in een rijke Waddenzee als belangrijke internationale swimway thuis. De visstand verbeteren vraagt: het realiseren van nieuwe zoet-zoutverbindingen, vispassages en visvriendelijk sluisbeheer, en een duurzame visserij.

GEZONDE WADVOGELPOPULATIE

In een rijke Waddenzee met gezonde vogelpopulaties zijn wadvogels veel talrijker dan nu het geval is. Vogels hebben voldoende rust, voedsel en broedgelegenheid nodig. Een gezonde vogelpopulatie vraagt: de aanleg van nieuwe broedeilanden, ruimte voor strandbroeders en zorgen voor voldoende voedsel.

SCHOON EN HELDER WATER

In een rijke Waddenzee stroomt schoner en helderder water dan nu het geval is. Ook al is forse progressie geboekt, toch is de waterkwaliteit nog onder de maat: te voedselrijk, het is te troebel en vaak met te hoge concentraties van schadelijke stoffen. Een betere waterkwaliteit vraagt: het halen van alle gestelde waterkwaliteitsnormen, een minimalisering van het baggeren en slimmere zandsuppleties zonder nadelig effect op de veiligheid en de Waddenzee.

VAN DE WADDENZEE GENIETEN

Laat mensen – bezoekers en bewoners – volop van de Waddenzee genieten. Vogels kijken, wadlopen, wadvaren, struinen over stranden en kwelders; een rijke Waddenzee maakt het extra aantrekkelijk. Let wel: zonder de vogels en zeehonden te verstoren. Van de Waddenzee genieten, zonder te verstoren, vraagt: goed gastheerschap, slim zoneren, natuureducatie, het inzetten van wadwachters en het uitdragen van een helder Waddenverhaal.

NAAR EEN DUURZAME WADDENECONOMIE

Een duurzame Waddeneconomie biedt volop kansen. Een rijke Waddenzee levert de regio veel op: een economische impuls, nieuwe bedrijvigheid en meer werkgelegenheid. Een duurzame Waddeneconomie vraagt: denken vanuit de kansen die een rijke Waddenzee biedt en samen met ondernemers zoeken naar duurzame kansen.

KERNWAARDEN BESCHERMEN

Openheid, duisternis, rust en ruimte: deze kernwaarden maken de Waddenzee aantrekkelijk, maar staan onder druk. Stilte, openheid en nachtelijke duisternis nemen af. Het beschermen en waar mogelijk herstellen van deze waarden vraagt: geen nieuwe hoge objecten op plekken waar de horizon nog monumentaal leeg is en geen onnodige lichtstraling en geluidshinder.

A large colony of birds, likely waders, is shown in a natural setting. The birds are densely packed, with many in flight, creating a sense of movement and activity. The central focus is a single bird with a long, straight, reddish-brown beak and a body covered in intricate brown and white patterns. The background is filled with other birds, some in flight and others on the ground, all rendered in a soft, slightly blurred focus. The overall color palette is muted, dominated by earthy browns, greys, and whites.

**NAAR
EEN RIJKE
WADDENZEE**

Van de Waddenzee weer een rijke zee maken.
Dat is waar CWN zich sterk voor maakt. Maar
wat houdt zo'n rijke Waddenzee in? En hoe rijk
of arm is het wad nu?

Hoogwatervluchtplaats | Jasper Doest

Een rijke Waddenzee is zeenatuur in optima forma. De natuurlijke potentie van het wad komt er tot volle wasdom. Rijke zeenatuur bruist van het leven. Met uitgestrekte oude mosselbanken en zeegrasvelden vol zeeanemonen en zeeslakken, een slikkige wadbodem boordevol kokerwormen, wadpieren en schelpdieren, vissen in alle kenmerkende soorten en maten, en grote wolken wadvogels, die voldoende plek hebben om te broeden, te rusten en te foerageren. Landschappelijke kernwaarden als nachtelijke duisternis, rust en openheid zijn een vanzelfsprekend in het Waddengebied.

Robuust voedselweb

Een rijke Waddenzee kent een robuust en volledig voedselweb. Alle soorten en groepen die er van nature thuishoren zijn in overvloed te vinden. Van de predatoren in de top – haaien, roggen, zeehonden en dolfijnen – tot de lagere klassen van het web: plankton, kiezelwieren, zeegras en schelpdieren. Niet alleen herbergt een rijke Waddenzee de bijbehorende soorten, ook zijn de verschillende leefgebieden volop aanwezig. Denk aan brakke zones, natuurlijke kwelders en oude schelpdierriffen.

Bezaaid met biobouwers

Een rijke Waddenzee is bezaaid met biobouwers als zeegrasvelden en schelpdierbanken. Doordat een fors deel van de Waddenzee commercieel onbevestigd blijft, kan het bodemleven zich natuurlijk ontwikkelen. Bij laag water kleuren de wadplaten groen en zwart. Mossel-, kokkel- en oesterbanken: ze vormen een mozaïek aan riffen. In hoge bulten liggen ze verspreid over het wad, maar ook onder water. Biobouwers verrijken de natuur. Ze doen dienst als aanhechting, schuilplaats en kraamkamer voor vissen, anemonen en krabben. Ook zeepaardjes voelen zich er thuis. Biostructuren, door de jaren heen door biobouwers gevormd, maken het water helder, onder meer door slib in te vangen. Onder water liggen ook andere harde structuren, zoals zwerfkeien en kienhoutstobben.

Rijk aan vogels

Een rijke Waddenzee is rijk aan vogels. Broedvogels, zoals grote sterns, visdieven en strandplevieren, vinden er ruimte om ongestoord te nestelen en hun jongen groot te brengen. Trekvogels strijken er ieder voor- en najaar met vele miljoenen neer. In de Waddenzee tanken ze bij hun vlucht naar de broed- of overwinteringsgebieden. De Waddenzee is voor vele soorten trekvogels van levensbelang. Het gebied vormt een onmisbare schakel in de Oost-Atlantische trekroute, die voert van de arctische toendra naar de Afrikaanse westkust, tot Zuid-Afrika aan toe.

Rijk aan vissen

In een rijke Waddenzee is de visstand overvloedig en gevarieerd. Jonge vis groeit op in de beschutting van schelpdierbanken en zee-grasvelden. In een rijke zee zwemmen weer volwassen botten, roggen en steuren. Van de Dollard tot Den Helder liggen in een rijke Waddenzee overal geleidelijke overgangen tussen zoet en zout, met volop kansen voor vismigratie dankzij nieuwe vispassages, visvriendelijk sluisbeheer en zoet-zoutverbindingen. De Waddenzee functioneert optimaal als belangrijke schakel in de internationale swimway.

VOORDELEN VAN EEN RIJKE WADDENZEE

Zeven redenen waarom natuur en mensen gebaat zijn bij een rijke Waddenzee.

Een rijke Waddenzee met kwelders, zeegrasvelden, schelpdierbanken en hard substraat op de bodem ...

1 ... verhoogt de biodiversiteit en biomassa. Een rijke Waddenzee bruist van het leven, zowel boven als onder water.

2 ... biedt volop schuilplaatsen en beschutting tegen stroming en golfslag. Luwten zijn in trek, zeker wanneer ze bescherming bieden tegen roofdieren. Tal van dieren schuilen in zeegrasvelden en schelpdierbanken. Denk aan jonge visjes en zeepaardjes. Zeegras heeft bovendien rust in het sediment nodig om te kunnen wortelen.

Cultuurlandschap

In het Waddengebied telt de mens nadrukkelijk mee. Er wordt gewoond, gewerkt en gerecreëerd. Met hun historie, cultuur en gemeenschap drukken bewoners en bezoekers een stempel op het landschap en op de praktijk van alledag. Bewoners, recreanten, ondernemers: allemaal hebben ze baat bij een rijke zee. Topnatuur heeft hen veel te bieden. Recreatieondernemers en horeca zien hun klandizie toenemen, omwonenden genieten van de natuur om de hoek en (sport)vissers vangen weer grote vissen. Een rijke Waddenzee verrijkt de regio. Het bezorgt het Waddengebied een economische impuls. Het bedrijfsleven levert nadrukkelijk een positieve bijdrage. Zo maken kleinere en minder diep stekende veerboten het mogelijk om veel minder te baggeren. Waddenhavens profileren zich als aantrekkelijke locaties met cultuur, horeca en een recreatieaanbod, gericht op het ervaren van de Waddennatuur.

Uit delen van een rijke Waddenzee kan volop geoogst worden, veelzijdiger en met meer toegevoegde waarde dan nu het geval is. Een rijke Waddenzee biedt topproducten, geen bulkproducten. Het systeem is veerkrachtig en kan tegen een stootje. Hoe beter de natuur ervoor staat, hoe meer ruimte er ontstaat voor ecologisch duurzame oogst.

Klimaatbestendig

Een rijke Waddenzee is ook klimaatbestendig. Het robuuste, dynamische en veerkrachtige Waddensysteem vangt de gevolgen van klimaatverandering met gemak op. Zo gaat de stijgende zeespiegel niet gepaard met verlies van wadplaten. De Waddenzee groeit mee, dankzij het immense areaal zeegrasvelden, schelpdierbanken en kwelders die slib invangen. Ze dempen ook de golfslag en gaan erosie tegen. De natuur draagt zo bij aan kustbescherming.

Kabeljauw | Annemieke Bunjes

‘Er komen bijna geen grote vissen meer voor in de Waddenzee.’ Han Olff

(Rijksuniversiteit Groningen)

Is de Waddenzee nu rijk?

Nee, verre van dat. Het buitendijkse leven onder en boven water baart grote zorgen. Het neemt af in variëteit en omvang. Het voedselweb in het natte wad verkeert in een beroerde conditie. Cruciale onderdelen ontbreken, zoals populaties grote vissen en andere toppredatoren. Met het verdwijnen van grote en oude biostructuren – natuurlijke schelpdierbanken, zeegrasvelden – is het fundament onder het systeem weggeslagen. Het actief verwijderen en verbrijzelen van natuurlijk hard substraat, ter bescherming van sleepnetten, heeft de laatste restjes fundament weggehaald. Ook staan de kernwaarden, duisternis, rust en openheid, onder druk door nieuwe windturbines, lawaaiige activiteiten en storende lichtbronnen. De huidige ecologische armoede onder water maakt het systeem kwetsbaar en dwingt tot inkrimping van oogstactiviteiten.

Vissen en vogels onder druk

De visstand is de afgelopen halve eeuw fors gedaald, zo blijkt uit langjarig onderzoek in het Marsdiep bij Texel, waar sinds 1960 dagelijks een onderzoeksfuik wordt geleegd. Conclusie: in de Waddenzee zwemmen steeds minder vissen en vissoorten. In 1965 haalden onderzoekers dagelijks zo'n 65 kilo vis uit de fuik, tegenwoordig nog maar 5 kilo. Ook met de wadvogels gaat het niet goed. Vooral vogels die schelpdieren eten – zoals de scholekster en de eidereend – hebben het moeilijk. Veel broedvogels gaan in aantal achteruit. Scholeksters, kluten, kokmeeuwen, noordse sterns: zowat alle kenmerkende broedvogelsoorten produceren te weinig jongen om de populatie op peil te houden. De Waddenzee is een belangrijke, maar ernstig verzwakte schakel in de internationale route van trekvogels. Hoe sterker de binding van een trekvogel met de Waddenzee, hoe slechter het met de soort gaat.

Een te strak keurslijf

De Waddenzee zit momenteel vastgesnoerd in een te strak keurslijf. Het systeem heeft veel aanslagen te verduren gekregen. Denk aan de Afsluitdijk, de afsluiting van de Lauwerszee, de harde zeedijken, de vaarroutes die voortdurend gebaggerd worden en het verdwijnen van zoet-zoutverbindingen. Het Waddensysteem snakt naar meer ruimte. Naar meer dynamiek en verbindingen tussen land en zee.

Klimaatverandering

Een nieuwe bedreiging voor de Waddenzee dient zich aan: de klimaatverandering. Een hogere zeespiegel kan een vermindering betekenen van droogvallende wadplaten en kwelders. Buitendijkse broedkolonies spoelen nu al steeds vaker weg tijdens zomerstormen. Een robuust waddensysteem helpt om de gevolgen van de zeespiegelstijging op te vangen. Zeegrasvelden, schelpdierriffen en natuurlijke kwelders dempen de golfslag en groeien mee met de stijging.

3 ... helpt bij de kustbescherming. Door het dempen van golven en het vastleggen van slib gaan kwelders, zeegrasvelden en schelpdierbanken de erosie van de kust tegen.

4 ... legt CO₂ vast. Mariene ecosystemen spelen een rol in de strijd tegen klimaatverandering. Ze houden CO₂ vast in hun biomassa en leggen in het water zwevende algen en organische stofdeeltjes vast in het sediment. Dit heet: blue carbon.

5 ... maakt het water helderder. Zeegrasvelden en schelpdierriffen vangen sediment in.

6 ... maakt de regio aantrekkelijker en gezonder om te wonen en recreëren. Een rijke Waddenzee bezorgt het Waddengebied een economische impuls.

7 ... creëert nieuwe kansen voor medegebruik. In een robuust systeem dat tegen een stootje kan, ontstaat ruimte voor ecologisch duurzame oogstactiviteiten.

WADDENNATUUR KRAAKT IN HAAR VOEGEN

INTERVIEW
Han Olff,
hoogleraar ecologie
Rijksuniversiteit
Groningen

Op het eerste gezicht oogt de Waddenzee als natuur van wereldklasse. Wie echter beter kijkt, ziet het verval dat zich als een sluipend proces voltrekt. Han Olff, hoogleraar ecologie aan de Rijksuniversiteit Groningen, vertelt over de staat van de Waddenzee.

Eigenlijk wil Olff zich niet branden aan wensbeelden over de Waddenzee. "Doelen opstellen voor een rijke Waddenzee is een taak voor overheden en natuurorganisaties. Als wetenschapper kan ik beschrijven hoe het systeem in potentie kan functioneren", legt hij uit. Olff omschrijft het potentiële voedselweb van een rijke Waddenzee als een huis. Met een robuust fundament van mosselbanken en zeegrasvelden, meerdere verdiepingen waar vissen en vogels wonen, en een stevig dak van toppredatoren. Dat robuuste huis staat er nu vervallen bij, constateert Olff. "Het fundament is verzakt, omdat de zeegrasvelden, maar ook de platte oesters, zijn verdwenen. Het huidige bestand mossel-, kokkel- en oesterbanken is ver onder de maat. Tot honderd jaar geleden lag in de Waddenzee een enorm oppervlakte aan riffen. Het gevolg van het zwakke fundament: een smal en daarmee instabiel voedselweb."

Minder grote vissen

Het dak van het huis staat op instorten. Dolfijnen, kabeljauwen, roggen, haaien: al deze predatoren zijn grotendeels verdwenen. In de lift zit de zeehond, ook een predator, maar die haalt zijn eten voornamelijk uit de Noordzee. In het huis mist Olff de kamer met grote vissen. "Er komen bijna geen grote vissen meer voor in de Waddenzee. Individuen worden alsmaar kleiner. We houden een Waddenzee over van garnalen en ribkwallen." Onder water ziet Olff meer zorgwekkende verschuivingen. "We constateren een afname van soorten die aan de oppervlakte leven, zoals kokkels en mosselen. Vroeger groeiden er ook

zeeboompjes. Allemaal rifvormende soorten, waar andere dieren, zoals zeeanemonen en wieren, van profiteren. Terwijl deze soorten verdwijnen, nemen dieplevende schelpdieren, vaak exoten als Amerikaanse zwaardschede, toe." Als veroorzaker wijst Olff onder andere de bodemberoerende visserij aan.

Belangrijke flessenhals

Olff bekijkt de Waddenzee op grotere schaal: als cruciale schakel in de internationale swimway voor vissen en flyway voor trekvogels. "Dat maakt de Waddenzee bijzonder. We weten dat het wad voor trekvogels een ontzettend belangrijke flessenhals is, een verbinding tussen de broedgebieden op de toendra en de overwintering in Afrika. Een gezond waddenecosysteem is cruciaal voor de overleving van miljoenen trekvogels. Overal langs de route loeren bedreigingen. We moeten daarom in internationaal verband optrekken. Beheerders langs de route kunnen van elkaar leren en informatie uitwisselen. Gelukkig zien we een duidelijk positief effect van het sluiten van de mechanische kokkelvisserij. Het nonnetje, een schelpdier, is teruggekeerd. Ook het gedeeltelijke verbod op het winnen van mosselen op droogvallende platen pakt positief uit. Her en der liggen weer prille banken, die anders geheid waren weggevist. Met rust laten loont dus."

Zoet-zoutverbindingen

Over de functie als swimway maakt hij zich zorgen. Trekvisserij treft volgens hem een dichte deur naar het binnenland. "De zoet-zoutverbindingen zijn duidelijk niet op orde. Soorten die van zout naar zoet migreren mijden nu de Waddenzee. Het gebied moet weer een connectie vormen tussen het zoete binnenland en de zoute Noordzee. Hopelijk biedt de Vismigratierivier in de Afsluitdijk het begin van een oplossing."

Paardenannemoon | Ron Offermans

A wide-angle landscape photograph of a wadden area. The foreground is dominated by lush green grass and numerous small, vibrant purple flowers. A narrow, shallow water channel winds through the grass. In the background, a flat expanse of water stretches to the horizon under a dramatic, cloudy sky with patches of blue. The overall scene is serene and natural.

**URGENT:
EEN BETER
WADDEN-
BEHEER**

Een rijke Waddenzee vraagt nog meer focus, daadkracht en samenwerking. Een grote en structurele 'plus' op de huidige inspanningen is hard nodig. CWN pleit voor een voortvarend beheer van de Waddenzee. Integraal, met één beheerautoriteit en een professioneel buitendijks natuur- en recreatiebeheer, uitgevoerd door natuurorganisaties in samenhang met andere beheerders zoals Rijkswaterstaat en de Waddenunit.

In de Waddenzee vindt al lange tijd beheer plaats. De nodige stappen zijn reeds gezet, steeds roeiend met de riemen die de beheerders hebben. Het huidige Waddenbeheer schiet echter tekort om daadwerkelijk een rijke Waddenzee te ontwikkelen. En dat voor een natuurgebied met internationaal aanzien, dat steeds meer bezoekers trekt. Waddenzee Werelderfgoed is met liefst 255.000 hectare verreweg ons grootste natuurgebied. Ter vergelijking: de Biesbosch is 9.000 hectare groot, Nationaal Park Weerribben-Wieden 10.500 hectare en Nationaal Park Oosterschelde 37.000 hectare. Slechts kleine delen van het Werelderfgoed worden al professioneel beheerd door natuurorganisaties. Dat zijn de relatief droge locaties: Griend, de beide Rottums, Engelsmanplaat, de kwelders aan de vaste wal en een aantal uiteinden van eilanden, zoals de Boschplaat op Terschelling. Dé uitdaging ligt nu op het natte wad met de droogvallende wadplaten en geulen. Een immens natuurgebied, met enorme kansen voor de natuur.

Gemeenschappelijke grond

Het ontbreken van een adequaat beheer in het Waddenzee Werelderfgoed kent een lange historie. Sinds mensenheugenis wordt de Waddenzee benut als gemeenschappelijke grond, waar ongebreideld gebruik van werd gemaakt. Zeehonden, vissen, vogeleieren, schelpdieren, zeegras: lange tijd werden ze volop geoogst. Eerst kleinschalig, voor eigen gebruik, later alsmaar grootschaliger. De winning werd commercieel, meer industrieel en geavanceerd. Dit duwde de natuur in de verdrukking. Het systeem kreeg daarnaast flinke klappen te verduren door de bouw van de Afsluitdijk, de afsluiting van de Lauwerszee en de aanleg van harde dijken. Met als gevolg: de zeenatuur, voorheen in overvloed, werd een schaars goed.

Zeenatuur witte bladzijde

Terwijl de natuur op land steeds meer aandacht kreeg, bleef zeenatuur een witte bladzijde. Dat geldt voor overheden, maar ook voor veel natuurorganisaties. Natuurorganisaties en particulieren kochten de afgelopen decennia, met hulp van de overheid, in heel Nederland natuurgronden aan. Zeenatuur speelde bij deze operatie geen rol. Beheerders op de eilanden en de kwelders aan de vaste wal erkennen dat ze onvoldoende oog hebben gehad voor het natte wad. Tussen wad en land ligt voor het natuurbeheer een scherpe grens. De uitdaging is deze grens zachter te maken.

Bescherming niet op orde

Tegenwoordig staat in de Waddenzee de natuur voorop. Althans, op papier. In 1980 kreeg de Waddenzee formeel de status van beschermd natuurgebied. 'De Waddenzee is primair een natuurgebied en een uniek open landschap', stelde de Derde Nota Waddenzee in 2007. Hoofddoel voor de Waddenzee: duurzame bescherming en ontwikkeling als natuurgebied en behoud van het unieke open landschap. Dezelfde boodschap staat in de Structuurvisie Waddenzee (SVW). De juridische ruimtelijke basisbescherming van de Waddenzee is in deze documenten over het algemeen goed geregeld. In de afgelopen tien jaar bleef de uitvoering van een integraal gebiedsbeheer echter achterwege. Stapels rapporten

TAKENPAKKET NATUUR- EN RECREATIEBEHEERDER WADDENZEE

De Waddennatuur verdient een oplettende, zorgzame, communicatief ingestelde natuur- en recreatiebeheerder. Een beheerder die natuurwaarden bevordert, knelpunten bespreekbaar maakt, kansen grijpt, oplossingen zoekt en in voortdurend overleg is met de omgeving. Een greep uit de vele taken:

- ... een goede samenwerking onderhouden met Rijkswaterstaat en andere partijen
- ... een integraal en samenhangend beheerprogramma mee-ontwikkelen
- ... eilanders en andere omwonenden laten meedenken over het beheer
- ... een continue open dialoog voeren met de omgeving
- ... zich sterk maken om de rijke Waddenzee te realiseren
- ... mensen daarmee extra laten genieten van het natte wad
- ... bekend zijn met de ecologische processen in de Waddenzee
- ... bekend zijn met de organismen die in het gebied thuishoren
- ... met andere partijen een basismonitoringsprogramma opstellen
- ... basismonitoring in het gebied ondersteunen en faciliteren
- ... wetenschappelijk ecologisch onderzoek ondersteunen en faciliteren
- ... zeenatuurherstel coördineren en uitvoeren

zijn verschenen, overlegorganen in overvloed, maar ondertussen kwam het daadwerkelijk natuurherstel niet van de grond.

Zorgen breed gedeeld

Dat constateert de natuurbescherming niet alleen. De zorgen worden breed gedeeld. De Algemene Rekenkamer was in 2013 kritisch over het beheer van de Waddenzee. Met kwalificaties als ‘ondoelmatig’, ‘onoverzichtelijke kluwen’ en ‘versnipperd’ laat de rekenkamer geen spaan heel van het gevoerde beheer. Nieuw was de conclusie niet. Eerder, in 2004, stelde de commissie Meijer al: ‘Beleid en beheer van de Waddenzee zijn in een impasse geraakt. Op veel punten zijn de natuurkwaliteiten in de afgelopen jaren teruggelopen.’

De natuur is het kind van de rekening. Terwijl Nederland haar Waddenbeheer niet op orde krijgt, komt van het hoofddoel – ontwikkeling van de natuur – weinig terecht. Nog steeds is het natuurgebied het toneel van schadelijke activiteiten. Zoutwinning, schelpenwinning, baggeren, gaswinning, visserij, zandsuppleties, uitbreiding van havens, militaire oefeningen, bepaalde vormen van transport en recreatie: allemaal zetten ze de natuur en het open landschap verder onder druk.

Verheugend nieuws: één beheerautoriteit

Een rijke Waddenzee vereist een integraal beheer met een duidelijke focus op het hoofddoel, namelijk ontwikkeling van de natuur. Het kabinet-Rutte III deelt de zorgen en erkent de knelpunten rond het beheer. Liefst tweemaal rept het nieuwe regeerakkoord over het oprichten van één beheerautoriteit voor de Waddenzee.

‘We spannen ons in voor herstel en behoud van de Nederlandse natuur, bijvoorbeeld met de oprichting van een beheerautoriteit voor de Waddenzee’, stelt het regeerakkoord. En: ‘Er komt één beheerautoriteit voor de Waddenzee die een integraal beheerplan uitvoert, waardoor betere bescherming van natuurgebieden gecombineerd wordt met beter visbeheer.’ CWN is verheugd over deze passages. Na vele jaren aandringen bij politiek Den Haag lijkt het erop dat de regering nu daadwerkelijk gaat doorpakken met het natuurbeheer van de Waddenzee.

Cruciaal: integraal Waddenbeheer

Het momentum is er. Eerste opdracht voor de beheerautoriteit: opstellen van een integraal beheerplan. Juist deze tijd vraagt om een gezamenlijk en breed blikveld. Het complexe gebied en de grote opgaven vragen niet om deeloplossingen, maar om een krachtig en aantrekkelijk toekomstperspectief, dat breed wordt omarmd. Een integraal Waddenbeheer omvat alle beheeraspecten: van handhaving tot natuurherstel, van incidentenbestrijding tot monitoring. Natuurorganisaties willen hier graag een constructieve bijdrage aan leveren. Samenhang is voor de natuur van groot belang. Waterkwaliteit, veiligheid, recreatie, visserij, waddenhavens, natuurlijke overgangen: alle aspecten moeten in samenhang worden bekeken.

Een integraal Waddenbeheer vereist een brede scoop, zelfs een internationaal blikveld, gezien de belangrijke functie van de Waddenzee als schakel binnen de swim- en flyway. De Nederlandse Waddenzee maakt deel uit van een groter geheel – van de internationale Waddenzee, maar ook van

de Oost-Atlantische trekroute: van boven de poolcirkel tot Zuid-Afrika.

Aanbod natuur- en recreatiebeheer

Eén onderdeel van het integraal beheer verdient speciale aandacht, namelijk het natuur- en recreatiebeheer van het natte wad. Daarvoor doet CWN een concreet aanbod. De vijf terreinbeherende organisaties – Landschap Noord-Holland, It Fryske Gea, Het Groninger Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer – bieden aan om gezamenlijk het natuur- en recreatiebeheer op zich te nemen. In georganiseerd verband, als onderdeel van het integrale beheer van de beheerautoriteit. Zij kunnen rekenen op de steun van de Waddenvereniging, Stichting WAD en Vogelbescherming Nederland.

Duidelijke natuur- en recreatiebeheerder

Het natte wad met droogvallende wadplaten en geulen is gebaat bij een duidelijke natuur- en recreatiebeheerder. Eén aanspreekpunt, één beheerder die de verantwoordelijkheid neemt en de groene kansen met beide handen aangrijpt. In de rest van het land is zo’n beheerder een vanzelfsprekendheid. Elk natuurerrein, klein of groot, wordt door een organisatie of particulier beheerd. Van de Wieden tot de Veluwe, van landgoederen tot heideterreinen: overal draagt een aanspreekbare en herkenbare partij zorg voor het beheer. Bebording, zonering, begrazing, beleving, inrichting: wie er vragen over heeft, kan bij de beheerder terecht. Voor de Waddenzee geldt dat echter nog niet.

Rijksoverheid beheerder?

Maar de Rijksoverheid is toch beheerder van de Waddenzee? Dat klopt. Rijkswaterstaat en de Waddenunit nemen in de Waddenzee een groot aantal beheertaken op zich. Rijkswaterstaat richt zich op onder meer de scheepvaart, de waterkwaliteit en de waterveiligheid. Ze zorgt voor het onderhoud aan vaargeulen en kwelderwerken en voert maatregelen uit in het kader van de Kaderrichtlijn Water. Ook neemt Rijkswaterstaat het voortouw bij het opstellen van het Natura 2000-beheerplan en zijn recent plannen ontwikkeld om de grote wateren ecologisch gezond en toekomstbestendig te maken. De Waddenunit neemt onder meer de handhaving en toeristische zonering van drukbezochte wadplaten voor haar rekening. Naast de Rijksoverheid voeren decentrale overheden beheertaken uit. Zo hebben provincies een taak in de vergunningverlening en gaan de gemeenten over afval dat aanspoelt.

Natuurbeheer in de genen

Toch blijven er tot nu toe taken liggen. Waddenzee Werelderfgoed is volgens CWN gebaat bij een beheerder met ervaring in natuurbeheer en natuurontwikkeling, het geleiden van bezoekers, het samenwerken met lokale partijen en het uitdragen van het verhaal van de rijke Waddenzee. De terreinbeherende organisaties zijn bij uitstek in staat om deze taken op zich te nemen. Natuurbeheer zit hen in de genen. Op de vaste wal liggen honderden natuurterreinen waar de natuur zichtbaar baat heeft bij het gevoerde natuur- en recreatiebeheer. De organisaties staan dichtbij de burger, hebben hun wortels in de samenleving en zijn in staat om bruggen te slaan tussen partijen.

- ... continu werken aan het goed samengaan van natuur en recreatie
- ... een slimme zonering regelen van recreatieve activiteiten
- ... locaties aanwijzen waar activiteiten die elders verstorend zouden zijn wél kunnen
- ... het concept van professionele wadwacht invullen op drukke en kwetsbare locaties
- ... zorgen dat bezoekers overal vriendelijk en professioneel worden ontvangen

ALGEMENE REKENKAMER: NATUURHERSTEL KOMT NIET VAN DE GROND

INTERVIEW
Jort Verhulst,
onderzoeker van
de Algemene
Rekenkamer

Versnipperd, verkokerd en een gebrek aan slagkracht. Dit vernietigende oordeel velde de Algemene Rekenkamer in 2013 over het beheer van de Waddenzee. 'Wijs één natuurbeheerder aan voor het Waddengebied', luidt het dringende advies van de Algemene Rekenkamer.

Maar liefst dertien beheerders telt de Algemene Rekenkamer in het Waddengebied, waaronder Rijkswaterstaat, decentrale overheden en particuliere terreinbeheerders. "Wij hanteren een brede definitie van beheer: vergunningverlening, handhaving, educatie, monitoring en het fysieke beheer", legt Jort Verhulst, onderzoeker van de Algemene Rekenkamer, uit. Meer dan een jaar werkten hij en zijn collega's aan het rapport dat eind 2013 verscheen. De conclusie was niet mals: de overmaat aan beheerders en bestuurslagen vormt een onoverzichtelijke kluwen. Verhulst: "In het Waddengebied zijn te veel beheerders actief. De versnippering en verkokering leidt tot veel overleg, hoge afstemmingskosten en gebrek aan slagkracht."

Natuur als hoofddoel

Op papier klinkt het Waddenbeleid helder. Verhulst: "De Derde Nota Waddenzee stelt als hoofddoel: duurzame bescherming en ontwikkeling als natuurgebied en behoud van het open landschap. Het open landschap staat echter onder druk en ontwikkeling van de natuur blijft achter." Het rapport wijst hiervoor als belangrijk probleem aan: het versnipperde beheer. Als voorbeeld noemt Verhulst de kitesurfers bij Razende Bol, een zandplaat bij Texel. "Ondanks de tien beheerders die daar actief waren, zorgde niemand voor de handhaving. Kitesurfers werden hierdoor zelden gepakt. Niemand pakte de handschoen op." Niet alleen de Waddennatuur ondervindt nadeel van

de versnippering, ook de ondernemers. "De vergunningverlening is in het Waddengebied erg complex. Ondernemers weten vaak niet waar ze moeten aankloppen."

Eén beheerder

Belangrijkste aanbeveling: wijs één partij aan die de regie voert over het beheer. Het rapport doet hiervoor vier oplossingen aan de hand, zonder een voorkeur uit te spreken. Eén van de oplossingsrichtingen: een consortium van bestaande terreinbeheerders. "Zij zijn rond het gebied al als beheerder aanwezig. Met elkaar kunnen ze de centrale natuurbeheerder voor het wad zijn. De overheid treedt dan op als opdrachtgever. Zo'n model functioneert al op Rottumeroog." Het rapport maakte indruk in Den Haag en het Waddengebied. Als reactie opereren de beheerders tegenwoordig 'als waren de verschillende organisaties één beheerder'. Verhulst ziet dit als een stap in de goede richting. Maar wel een tussenstap, benadrukt hij. "Wat ons betreft, moeten ze echt toe naar één beheerpartij die de regie voert."

Waddenfonds

Niet alleen over het beheer, ook over de besteding van het Waddenfondsgeld oordeelt het rapport hard. Ondoelmatig, luidt de conclusie. De Algemene Rekenkamer betreurt het dat slechts een klein deel direct ten goede is gekomen aan de natuur. "Met het Waddenfonds kwam een heleboel geld beschikbaar. Tegelijkertijd had het Rijk een hoofddoel voor het gebied, namelijk natuur. Koppel die twee dan aan elkaar. Dan had het geld doelmatiger ingezet kunnen worden. Nederland heeft voor de Waddenzee forse ambities voor natuur en landschap neergelegd. Aan beleid, plannen en geld geen gebrek, maar aan de uitvoering schort het. Dan toont zich het gebrek aan slagkracht."

Intensieve samenwerking

CWN beseft dat adequaat natuur- en recreatiebeheer van de Waddenzee alleen mogelijk is door een constructieve samenwerking met alle andere beheerders in het Waddengebied zoals Rijkswaterstaat, de Waddenunit en de provincies. Het is van groot belang dat alle betrokken organisaties intensief samenwerken en gezamenlijk optrekken. Ambities, programmering en uitvoeringsonderwerpen moeten gezamenlijk worden besproken en opgelost. Bij deze samenwerking staan kwaliteit, efficiency, slagvaardigheid en het gezamenlijk streven naar en borgen van een rijke Waddenzee voorop.

Structurele financiering

Een goed natuur- en recreatiebeheer van het Waddenzee Werelderfgoed vergt een structurele financiering. Die ontbreekt nu. Een verkenning wijst uit dat het versterken van de natuurwaarden de komende tien jaar een extra investering vergt van negen tot twaalf miljoen euro op jaarbasis. Deze jaarlijkse investering is nodig voor het herstel van natuurlijke structuren, het promoten en verantwoord beleven van het Werelderfgoed, het op orde brengen van de monitoring en het flankerend wetenschappelijk onderzoek.

Zeepaardje | Annemieke Bunjes

'Het open landschap staat onder druk en ontwikkeling van de natuur blijft achter.' Jort Verhulst (Algemene Rekenkamer)

An aerial photograph of a Wadden Sea landscape. The image shows a large, irregularly shaped island or peninsula in the center, surrounded by a complex network of water channels and tidal flats. The island is covered in dense, low-lying vegetation, appearing in shades of green and brown. The surrounding water is a mix of light and dark blue, indicating varying depths and tidal levels. The overall scene is a vast, natural wetland environment.

**WADDEN-
NATUUR OP
WEG HELPEN**

Een rijke Waddenzee ontstaat niet vanzelf. Actief natuurherstel is nodig. Aanleg van vispassages, herstel van kwelders en zeegrasvelden: allemaal geven ze de Waddennatuur een duw in de goede richting. Op het natte wad staat herstel van zeenatuur in de kinderschoenen. Het vraagt om innovatie en een aanpak van leren door doen.

Griend | Doest Photography

Het mooie is: natuurherstel loont, zo laat de praktijk zien. Daar waar herstelprojecten lopen, profiteert de Waddennatuur. Inspirerende voorbeelden te over. Neem de broedeilanden in het natuurgebied Utopia op Texel, waar snel na de aanleg meer dan zeventuizend paar grote sterns zaten. Neem ook de nieuwe vispassages, waardoor vissen weer van zout naar zoet kunnen trekken, nieuwe zoet-zoutovergangen en het visvriendelijk sluisbeheer. In terreinen van natuurorganisaties is actief natuurherstel staande praktijk. Begrazen van kwelders, aanleggen van natte duinvalleien, de top laag verwijderen: het zijn bewezen ingrepen om de natuur een duw in de goede richting te geven. Ze werken aantoonbaar. CWN pleit voor een ambitieuze hersteloperatie in de hele Waddenzee.

Meer Waddenruimte

Langs de Waddenkust moet de Waddenzee meer ruimte krijgen. De Waddenzee zit op het ogenblik in een te strak korset. Dijken en sluisen trekken scherpe grenzen tussen zout en zoet. Wat ontbreekt, zijn zones waar het zoute zeewater en het zoete binnenwater elkaar ontmoeten. Dergelijke zones zijn voor legio planten en dieren van levensbelang. Vissen gebruiken ze voor de trek, vogels vinden er rust en voedsel. Er groeien ook zeldzame kwelderplanten. De kuststrook biedt volop kansen voor meer Waddenruimte. Bijvoorbeeld door nieuwe kwelders, vispassages en zoet-zoutovergangen aan te leggen. Iconisch voorbeeld is de Vismigratierivier. Het project is een doorbraak, letterlijk en figuurlijk. De Vismigratierivier wordt wereldwijd een unieke doorgang voor vissen, een swimway dwars door de Afsluitdijk. Natuurorganisaties stonden aan de basis.

Natuur als oplossing

Van méér Waddenruimte profiteert niet alleen de natuur. Langs de kust spelen legio grote opgaven, zoals werkloosheid, krimp van dorpen, bodemdaling en verzilting. Ook veiligheid is zo'n opgave. Veel zeedijken voldoen niet meer aan de veiligheidsnormen. Verstevenigen van dijken gaat uitstekend samen met nieuwe natuur. Treffend voorbeeld is de Brede Groene Dijk, een actueel herstelexperiment in de Dollard, waar het waterschap de nieuwe dijk niet van asphalt, maar van natuurklei maakt. Inspirerend is ook de zogeheten 'dubbele dijk' tussen de Groningse Eemshaven en Delfzijl, waar achter de zeedijk een tweede dijk wordt aangelegd. Daartussen ontstaat ruimte voor zowel Waddennatuur als zilte landbouw. Het initiatief slaat meerdere vliegen in één klap: betere veiligheid, nieuwe natuur en zilte landbouw.

Herstel van biobouwers

Op het natte wad is met actief natuurherstel nog weinig ervaring opgedaan. Toch biedt het veel potentie. Natuurherstel vraagt er allereerst om inventiviteit. Het is pionieren, zoals recentelijk met de herstelprojecten voor nieuwe zeegrasvelden en mosselbanken. De afgelopen jaren vonden daarvoor kleinschalige experimenten plaats, waarbij wetenschappers van universiteiten en natuurorganisaties de krachten bundelden. Stap voor stap komen ze dichterbij het einddoel: het creëren van nieuwe zeegrasvelden en mosselbanken. Ook de herintroductie van andere soorten, zoals de verdwenen platte oester, kan kansen bieden.

AANLEGGEN VAN NIEUWE ZEGRASVELDEN

Op het Duitse en Deense wad groeit volop zeegras, dus waarom niet bij ons in Nederland? Met die gedachte togen vrijwilligers van de Waddenvereniging en Natuurmonumenten vanaf 2011 zeven keer naar het Duitse Sylt om zaadstengels te oogsten. Met diverse innovatieve zaaimethoden – onder andere met uienzakken en kitspuiten – zijn de stengels en zaden verspreid in onze Waddenzee. “We hebben forse stappen gezet om zeegrasherstel in de vingers te krijgen”, vertelt Laura Govers, onderzoeker aan de Rijksuniversiteit Groningen en de Radboud Universiteit. Meerdere grote bottlenecks zijn de afgelopen jaren overwonnen. “Eerst ging nagenoeg al het geogste zeegraszaad dood tijdens de winter. Met een koelcel en een behandeling tegen een waterschimmel lukt het ons nu om de zaden heelhuids te laten overwinteren. Ook hebben we een nieuwe zaaimethode ontwikkeld, namelijk de kitspuitmethode. Met een echte kitspuit, bekend van de bouwmarkt, spuiten we de zaden gemengd met wadklei de bodem in. De methode lijkt succesvol.”

UITVINDING: AFBREEKBARE MOSSELKRATTEN

De waddennatuur is gebaat bij een groter areaal mosselbanken. Maar hoe 'bouw' je nieuwe banken? Tjisse van der Heide, onderzoeker aan de Radboud Universiteit, experimenteert al jaren met het aanleggen van nieuwe mosselbanken. Hij probeerde allerlei methoden, zoals het grootschalig storten van ondergedoken mosselen, het ingraven van kokosmatten en het plaatsen van takkenbossen omwikkeld met kokostouw. Eenvoudig blijkt zijn uitdaging niet. Over de nieuwste vinding, het plaatsen van zogeheten mosselkratten die hij samen met Bureau Waardenburg ontwikkelde, is hij hoopvol. "De kratten bestaan uit een fijnmazig honingraat van biologisch afbreekbare zetmeelverbindingen, waardoor kokostouw is gevlochten. Het mosselbroed hecht zich aan het touw. Bij twee kleinschalige experimenten onder Ameland zaten de kratten twee jaar achtereenvolgend vol met mosselen." Bij Griend schaalt Van der Heide zijn experiment op. In het voorjaar van 2017 plaatste hij daar op twee locaties in totaal 1.300 meter aan mosselkratten.

Ruimte voor natuurherstel

Menig geschikte locatie voor onderwaternatuur is op het ogenblik onbruikbaar, omdat ze reeds in gebruik is voor andere doeleinden. In de westelijke Waddenzee liggen mosselkweekpercelen bijvoorbeeld vooral op de beste locaties voor natuurlijke schelpdiergroei. In een rijke Waddenzee horen deze locaties toe aan de natuur, in plaats van aan commerciële mosselkweek. Mosselzaad kan uitstekend in de waterkolom opgekweekt worden tot consumptiemossel. In het buitenland gebeurt dit op grote schaal. Ook de bodembe-roerende, fijnmazige sleepnetvisserij op garnalen en de mechanische winning van wadpiëren staan herstel van biobouwers en biostructuren in de weg. Mechanische pierenwinning veroorzaakt schade omdat een halve meter diep in de bodem wordt gegraven. Zandsuppleties voor het behoud van het kustfundament schaden het onderwaterleven voor de kust van de Noordzee en hebben voor de

Zeehond | Gerhard Kornelis

Waddenzee wellicht ook negatieve gevolgen. Nader onderzoek moet dat uitwijzen.

Waterkwaliteit verbeteren

Natuurherstel betekent ook: het verbeteren van de omstandigheden, zodat soorten op een natuurlijke wijze terug kunnen keren. Verscheidene herstelfactoren zitten natuurherstel in de weg. Zo vereist een rijke zee schoon water. Hoewel de waterkwaliteit de afgelopen decennia aanzienlijk is verbeterd, is het water in de Waddenzee nog te troebel, te voedselrijk en te vervuild met plastics en stoffen waarvan de norm wordt overschreden. Zo is de hoeveelheid bestrijdingsmiddelen en polycyclische aromaten (PAK's) in het water zorgwekkend. Extra maatregelen zijn nodig, onder meer om het continue baggeren tegen te gaan. De aanleg van nieuwe zeegravenvelden en schelpdierbanken kunnen bijdragen aan helder water.

GEZOCHT: NIEUWE BROEDPLEKKEN

Een inmiddels beproefd concept: leg aan de rand van de Waddenzee een hoeveelheid schelpen neer, zorg dat het terrein door water of rasters onbereikbaar is voor vossen en andere predatoren, en het voorjaar erop wemelt het er van de broedvogels. Een succesvolle aanpak. In Utopia op Texel broeden nu vele duizenden grote sterns, in Groningen op de Punt van Reide en de Pier van Oterdum visdieven, noordse sterns, kokmeeuwen en zelfs een zwartkopmeeuw. Op tal van andere locaties kan dit concept soelaas bieden.

ZWERFVUIL OPRUIMEN

Zwerfvuil hoort niet in de Waddenzee. Het vervuilt de zandplaten en wadvogels en zeehonden raken erin verstrikt. Nienke Dijkstra, oprichter van Doe eens Wad, zette het onderwerp op de agenda van politici en beheerders. Ze vaart al haar hele leven. In 2011 opende de schok van het vinden van een vat chemisch afval op een zandplaat Dijkstra de ogen. Vanaf dat moment zet ze zich met hart en ziel in voor het tegengaan van zwerfvuil in de Waddenzee. Ze vaart langs zandplaten om zelf afval op te ruimen, stuurde een brandbrief en kreeg een actieplan voor elkaar, waar beheerders de schouders onder zetten. Momenteel loopt een studie naar de schadelijkheid van plastics voor de Waddennatuur.

An aerial photograph of a vast tidal flat under a clear blue sky. The water is shallow and reflects the sky. In the center, a large wooden boat is anchored. To its right, another smaller boat is visible. In the foreground, a group of about ten people are walking across the wet sand, their shadows cast long and dark. The horizon is flat, with a few distant structures visible on the left.

WELKOM OP HET WAD

Nederland houdt van de Waddenzee. Het gebied kent een immense populariteit, getuige de uitverkiezing tot 'mooiste natuurgebied van Nederland'. Een rijke Waddenzee maakt het gebied nóg aantrekkelijker. Voor bezoekers, bewoners en bedrijven. De uitdaging is om mensen van de Waddennatuur te laten genieten, zonder dat ze de natuur verstoren. Natuureducatie doet bezoekers de ogen openen.

Kusten trekken mensen. Turen naar de horizon, een wandeling over de dijk, een bezoek aan een vuurtoren of baken, een terras aan de haven: aan zee voelen mensen zich vrij en ongehaast. Wat fijn is aan het Waddengebied: in het overgrote deel lopen geen drommen badgasten. De rust overheerst, net als de weidsheid en de natuur. Een rijke Waddenzee maakt het natte wad extra aantrekkelijk voor iedereen. Méér wadvogels, een groep tuimelaars naast de boot, wadlopen langs een mosselrif, onder water een zeepaardje ontdekken: in een rijke Waddenzee kan het allemaal.

Uitkijken over het wad

Mensen kijken graag over zee uit. Rondom de Waddenzee kan dat bijna overal. De zeedijken zijn vrij toegankelijk, er liggen wandel- en fietspaden en er staan diverse vogelkijkhutten. De Kiekkaste in de Dollard, het vogelkijkscherm en de uitkijktoren bij de broedrots in de Balgzandpolder, het uitkijkplateau in Noard-Fryslân Bûtendyks, het waddenbelevingspunt bij Den Oever: ze bieden een magnifiek uitzicht. Langs het wad liggen ook informatiecentra, zoals bezoekerscentrum Dollard en Kweldercentrum Noarderleech. Op de Afsluitdijk verrijst een beleefcentrum rond de Vismigratierivier.

Hart voor de Waddenzee

CWN wil mensen van de Waddennatuur laten genieten. Natuur is belangrijk voor mensen. Om te recreëren, te ontstressen en te bewegen. Natuur draagt aantoonbaar positief bij aan de gezondheid. De behoefte aan rust en natuur neemt toe. In het drukke stadse bestaan zoeken mensen naar plekken waar het nog stil en rustig is. De Waddenzee biedt die plekken bij uitstek. Mensen hebben natuur nodig, maar dat geldt ook andersom. Ervaren mensen de natuur niet aan den lijve, dan zetten ze zich minder snel in voor de bescherming ervan. Raakt de Waddenzee mensen niet in het hart, dan gaat de Waddennatuur op termijn verloren.

Promotie en educatie

Natuureducatie doet mensen de ogen openen. De CWN-partners maken zich sterk voor een helder en wervend Waddenverhaal. Bezoekers moeten volop de gelegenheid krijgen om van het Werelderfgoed te genieten. Dat vraagt om een goede informatievoorziening met vogelherkenningskaarten en andere communicatiemiddelen. Als natuur- en recreatiebeheerder van de Waddenzee stimuleren de natuurorganisaties de promotie van het Waddenzee Werelderfgoed en zorgen ze voor een goede afstemming van de aanbieders van natuureducatie. Voor de promotie en educatie is het van belang dat er een integraal plan komt, waarbij het bestaande netwerk van informatiecentra en vrijwilligers optimaal wordt benut en duurzaam genieten met respect voor de natuur de basis vormt.

Natuur verdient soms voorrang

Mensen zijn welkom. Maar let wel: zonder de wadvogels en zeehonden te verstoren. Rust is voor hen essentieel. Sommige locaties zijn dermate gevoelig voor verstoring, dat bezoekers even pas op de plaats moeten maken.

ZEEHONDENKIJKWAND IN BREEBAART

De Dollard is een natuurattractie rijker. De nieuwe zeehondenkijkwand in Polder Breebaart ontpopt zich als publiekstrekker. Bij de zeedijk liggen daar vaak meer dan tachtig zeehondenmoeders met hun pups te rusten. Om ze niet te verstoren, plaatst Het Groninger Landschap van april tot september op de dijk een zeehondenkijkwand. "Op topdagen is het dringen bij de wand. Geregeld staat er een rij om door de kijkgaten te kijken", vertelt Silvan Puijman, beheerder van Het Groninger Landschap. "Er komen veel gezinnen, grootouders met kleinkinderen, vaak leeftijdsgroepen die we hier anders niet zo vaak zien. Ze komen van heinde en verre, soms helemaal uit het zuiden van het land om bij ons zeehonden te kijken. De plek is dan ook ideaal. Nergens langs de Nederlandse kust zijn zeehonden van zo dichtbij in de natuur te bewonderen, zonder ze te verstoren."

WERKGEMEENSCHAPPEN: MEEDENKEN OVER DE WADDENZEE

De natuurorganisaties, die terreinen beheren grenzend aan de Waddenzee, hebben de afgelopen drie jaar langs de hele Waddenkust werkgemeenschappen opgericht. Binnen de gemeenschappen treffen beheerders, gebruikers en onderzoekers elkaar. Ze leren elkaar kennen, wisselen kennis uit en zoeken samen naar oplossingen. Zes gemeenschappen bestaan er inmiddels. Onder andere voor het Eierlandse Gat, het Borndiep, het Groninger Wad en het Balgzand/Marsdiep. De deelnemers zijn enthousiast.

MET KLEINE GROEPEN HET WAD OP

INTERVIEW
Jan Oome,
wadloopgids

Jan Oome loopt graag en veel over het Groninger wad. Geregeld neemt hij mensen mee. Altijd kleine groepen van maximaal twaalf deelnemers. 'Dan beleef je het wad veel intenser. De rust, de weidsheid: dat is wat het wad zo bijzonder maakt.'

Wadlopen. Oome kan het iedereen aanraden. Toen hij ermee begon, zag hij het vooral als sport. Navigeren en uitdagende routes lopen, liefst zo snel en uitputtend mogelijk: daar ging het hem om. Nu staat de beleving voorop. Hij ziet zichzelf als een natuurgids. "Mijn deelnemers vinden dat absoluut leuker. Ik doe het rustiger aan en vertel meer over de natuur. Ik laat de wadvogels zien, waarbij de lepelaar altijd goed scoort. Ik neem een schepje mee om de wadpieren, kokkels en andere wadbeesten op te graven." Bijzonder vindt Oome zijn nachtelijke tochten. Dan komt hij diep in de nacht aan op Schiermonnikoog. "Prachtig, vooral op het moment dat de schemering invalt. Het laatste stuk is het aardedonker. Voor sommigen best wel spannend."

Schoonheid van het wad

Oome kiest bewust voor kleine groepen. "Dan kan ik als wadgids mijn verhaal kwijt. Je ziet meer onderweg en beleeft het wad intenser." Hij wil het wad graag aan anderen laten zien. "Mensen moeten de schoonheid van het wad ervaren, zodat de Waddenzee niet zomaar teloor gaat aan economische belangen. Een echte wildernisbeleving is het al niet meer. 's Nachts zie je overal gekleurde lampen, net een kerstboom, overdag kijk je tegen boortorens, baggerschepen en de dampende schoorstenen

van de Eemshaven aan. Op het wad ben je nooit alleen. Ik kom geregeld enorme wadloopgroepen tegen. Bij de dijk ligt de sloot soms vol met weggegooide wadloopschoenen."

Een rijke Waddenzee juicht Oome toe, al heeft die ook nadelen. "Bij mosselbanken en zeegrasvelden is het hartstikke slikkig. Op het Duitse wad liep ik een keer door een zeegrasveld. Je zakt er diep in weg. Maar het is wel ontzettend gaaf. Een rijke Waddenzee zal meer verrassen: meer soorten, meer riffen, meer wadvogels. Als gids heb ik dan meer om te laten zien."

Natuurverhaal uitdragen

Wadlopers als Oome moeten een vergunning op zak hebben, waarin gedragsregels zijn opgenomen. "Ik mag niet uitwaaiëren, geen honden meenemen, geen afval achterlaten en zeehonden niet verstoren", somt hij er enkele op. Het uitdragen van het natuurverhaal mag van hem meer aandacht krijgen. "Ons nieuwe theorieboek bevat een extra bijlage over natuur. Dat is positief. Kennis van natuur moet een integraal onderdeel zijn van de opleiding, maar is ook een verantwoordelijkheid van de gids zelf. Een wadloper moet weten wat een rijke Waddenzee inhoudt. Hij moet ook inzien wat zijn eigen impact is op het gebied." Op extra regels zit Oome niet te wachten. "Vrijheid is voor wadlopers een groot goed", zegt hij lachend. Meer plekken afsluiten lijkt hem ook niet nodig. "Al kan ik me voorstellen dat een beheerder vraagt om een nieuw ontkiemend zeegrasveld te ontzien. Dan kunnen de planten even op adem komen."

Wadvogels en zeehonden krijgen dan voorrang. Dat geldt bijvoorbeeld voor broedgebieden tijdens het broedseizoen en hoogwatervluchtplaatsen tijdens hoogwater. Op deze vluchtplaatsen rusten wadvogels bij een volgestroomde Waddenzee uit. Tijdens de voorjaars- en najaarstrek zitten daar soms tienduizenden vogels opeengepakt. Moeten ze tijdens hoogwater opvliegen, dan hebben ze geen ander alternatief dan kilometers te vliegen naar een andere locatie. Trekvogels doen de Waddenzee aan om op te vetten. Opvliegen kost veel energie.

Ruimte voor strandbroeders

Ook strandbroeders verdienen een ongestoorde plek. Broedvogels als strandplevieren, kluten, visdieven en grote sterns hebben de pech dat ze broeden op stranden, waar mensen graag wandelen, vaak met honden. Nagenoeg alle Nederlandse stranden zijn toegankelijk voor publiek. Broedvogels lopen bij verstoring de kans hun nest te verliezen. Verlaten ze hun nest, dan kan een meeuw er met hun eieren of jongen vandoor gaan.

CWN wil dat strandbroeders voldoende ruimte krijgen, om ongestoord te kunnen broeden. Dat kan op meerdere manieren. Bijvoorbeeld met de aanleg van speciale broedeilanden of het afsluiten van een deel van het strand tijdens het broedseizoen, wanneer strandbroeders een broedpoging doen. Bezoekers kunnen er dan nog wel langs, maar met een kleine omweg en met de honden aangelijnd. Op Terschelling is hier ervaring mee opgedaan, zowel op de Boschplaat als op de Noordsvaarder.

Noordzeekrab | Annemieke Bunjes

'Een rijke Waddenzee zal meer verrassen: meer soorten, meer riffen, meer wadvogels. Als gids heb ik dan meer om te laten zien.' Jan Oome (wadloopgids)

BEWUSTWORDING MET VOGELKIJKPRODUCTEN

Vogels optimaal beleven, zonder ze te verstoren. Het project 'Rust voor Vogels, Ruimte voor Mensen' zette hiervoor een krachtig instrument in: bewustmaking. Een belevingscampagne bracht de boodschap met creatieve vogelkijkproducten en gastheerschap door vrijwilligers voor het voetlicht. Groot succes waren de vogelherkenningskaarten, waar de meest voorkomende wadvogels op zijn afgebeeld. Op de achterzijde staat een plattegrond met de mooiste plekken om vogels te kijken. Er zijn kaarten gemaakt voor alle Waddeneilanden en de Friese, Groningse en Noord-Hollandse Waddenkust. Meer dan een miljoen gratis kaarten zijn verspreid. Ze vlogen de deur uit. Andere producten: een app om vogels te determineren, een website, informatieborden en wandelroutes. In trek waren ook de verrekijkerpunten, waar recreatieondernemers gasten en bezoekers een service boden, namelijk verrekijkers uitlenen, en tegelijkertijd hielpen om de vogels te beschermen. Het project, getrokken door Vogelbescherming Nederland, was een samenwerking tussen de CWN-partners en werd mede mogelijk gemaakt door financiering van het Waddenfonds.

MEEDENKEN OVER BEHEER VAN BOSCHPLAAT

Voor het toekomstige beheer van de Boschplaat, onderdeel van Waddenzee Werelderfgoed, ging Staatsbosbeheer eerst te rade bij eilanders. Het animo om mee te denken bleek groot. "Wij hebben een symposium op het eiland georganiseerd en elf excursies op de Boschplaat verzorgd met in totaal meer dan driehonderd deelnemers", vertelt Joeri Lamers, boswachter van Staatsbosbeheer op Terschelling. Meerdere beheervraagstukken legde Staatsbosbeheer de eilanders voor. Zo kampt het kweldergebied met een sterke verruiging, waardoor karakteristieke kwelderplanten zoals lamsoor in de verdrukking raken. Ook thema's als zeespiegelstijging, toegankelijkheid en het afsluiten van broedgebieden kwamen ter sprake. Lamers: "We wilden vooral luisteren, nieuwe ideeën opdoen en weten wat er leeft en speelt op het eiland. Eilanders voelen zich sterk verbonden met de Boschplaat. Willen we nieuwe beheermaatregelen uitvoeren, dan is draagvlak echt noodzakelijk." Binnenkort verschijnt de beheervisie, met de eilanders als co-auteurs. "Als je eilanders bij het proces betreft, dan moet je de inbreng ook serieus nemen. Toegankelijkheid staat duidelijk bovenaan de wensenlijst. Mensen zien de meerwaarde in van stuifduinen, maar zo'n stuivend duin mag het pad niet belemmeren. Dan leggen we dus een flexibel pad aan."

Slimme zonering

CWN is ervan overtuigd dat genieten van de Waddenzee kan, zonder vogels en zeehonden te verstoren. Dat gaat echter niet vanzelf. Natuurorganisaties zoeken als beheerder van de Waddenzee naar een optimale balans tussen natuur en recreatie. Dat kan door slim te zoneren. Sommige recreatievormen kunnen eenvoudig ingepast worden, andere zijn dermate verstorend dat de beheerder twee opties heeft: verbieden of speciale locaties aanwijzen. Neem kitesurfen als voorbeeld. Surfen en kwetsbare dieren, zoals zeehonden en wadvogels, gaan niet samen. De natuurbeheerder moet daarom in goed overleg locaties aanwijzen waar niet verstoord wordt en die ideaal zijn om te surfen. Hetzelfde geldt voor wadlopen en wadvaren. Het recente verleden laat zien dat de natuur- en recreatiesector er samen goed uit kunnen komen.

Wadwachers als gastheren

Bij kwetsbare plekken bieden wadwachers een ideale oplossing. Zij heten bezoekers welkom met een helder en pakkend Waddenverhaal. Het zijn gastheren (m/v), geen handhavers die bonnen uitschrijven. Door te vertellen waarom rust zo belangrijk is voor vogels en zeehonden zorgen wadwachers ervoor dat natuur en recreatie hand in hand gaan. Dat de aanpak werkt, blijkt op meerdere locaties in de Waddenzee. De Boschplaat, Engelsmanplaat, Richel, Utopia, Slufteer, Razende Bol: op al deze plekken boeken natuurorganisaties succes met deze aanpak. CWN wil dat het concept van wadwachers ook op andere kwetsbare plekken in de Waddenzee wordt geïntroduceerd. Denk aan De Vliehors op Vlieland. Belangrijk is dat bezoekers overal op dezelfde vriendelijke en professionele wijze worden benaderd.

Zeester | Annemieke Burjies

'Voorlichting werpt zijn vruchten af.'

Frank Oosterhoff (wadwachter)

'WIJ LATEN BEZOEKERS ZIEN WAAROM RUST BELANGRIJK IS'

Wadwachers houden een oogje in het zeil. Met het inzetten van wadwachten slaan Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer twee vliegen in één klap: rust voor vogels en toch voldoende ruimte voor bezoekers. Frank Oosterhoff, één van de ruim tweehonderd wadwachers voor de Waddenzee, vertelt.

"Vandaag lagen er twee grote charters met Duitse schoolklassen en twee kleine wadvaarders", vertelt Frank Oosterhoff vanaf Richel, een zandplaat ten zuidoosten van Vlieland. Als vrijwillig wadwachter van Natuurmonumenten woont hij deze week in de verplaatsbare onderzoekspost van het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ). Met hoogwater staat de post in zee, met laagwater vallen dichtbij vaak meerdere wadvaarders droog. Dan loopt Oosterhoff met zijn collega langs de boten. "Wij vertellen waarom een deel van Richel afgesloten is en waar ze wél van het wad kunnen genieten. De vogelherkenningskaarten van Vogelbescherming zijn een succes. Vooral kinderen vinden het leuk om zoveel mogelijk vogelsoorten van de kaart te ontdekken."

Voorlichten werkt

Van mei tot september wisselt op Richel een

dertigtal wadwachers elkaar af. Oosterhoff doet dit nu voor het zevende jaar. Hij merkt dat het voorlichten zijn vruchten afwerpt. "De meeste schippers kennen onderhand de regels. Ze informeren hun gasten en vertellen dat ze welkom zijn op onze post. Steeds meer wadvaarders hebben een waddencursus gevolgd. Ook de Waddenunit is tevreden, zo vertellen ze ons. Zij hoeven hier nauwelijks nog handhavend op te treden." De post kreeg twee jaar geleden, dankzij een bijdrage van het Waddenfonds, een opknapbeurt. "We hebben nu een extra verdieping, waardoor wadwachers en onderzoekers hier tegelijkertijd kunnen verblijven."

Meer wadwachlocaties

Oosterhoff doet dit vrijwilligerswerk op meerdere plekken. Eerder zat hij op Texel een week op de wadwachtpost bij Utopia – uitkijkend over duizenden broedende grote sterns – en een week aan de overzijde van Texel bij de Slufteer. Later dit jaar verblijft hij als vogelwachter voor Staatsbosbeheer een week op de oostpunt van Terschelling. "Een prachtplek met een waanzinnige hoogwatervluchtplaats recht voor onze neus. Wij laten bezoekers daar zien waarom de Waddenzee zo waardevol is."

INTERVIEW
Frank Oosterhoff,
vrijwillig
wadwachter

DE PHOCA: GASTVRIJ HET WAD OPENBAREN

INTERVIEW

Harm Visser en Josephine Blom, schippers van de Phoca

Waddenliefhebbers zijn het. In hart en nieren. Harm Visser en Josephine Blom vertellen met passie over het wad. Met hun boot, de Phoca, nemen ze groepen mee het wad op. Meestal vanaf Vlieland.

Het wad zit hun in het bloed, zeker bij Visser. Hij komt uit een vissersfamilie. "Al sinds Napoleon zijn we vissers, vandaar onze achternaam. Mijn vader, opa, overgrootvader: allemaal visten ze op het wad." Visser zelf ook: eerst twintig jaar op garnalen met zijn eigen kotter, de HA 11, daarna acht jaar als staandwantvisser op zeebaars en harder. Tot Josephine Blom een ingeving kreeg. "Vissen met staandwant is vooral wachten. Vanaf onze boot zag ik mensen op Vlieland wandelen en fietsen. Ik dacht: wat zonde dat zij de mooie wereld van het wad niet te zien krijgen."

Wad komt tot leven

Sindsdien bieden Blom en Visser wadentochten aan. Met groot succes. "We maken een rondvaart, wandelen over een zandplaat en laten de mensen met sleepnetjes garnalen, zeesterren en platvissen vangen. Zeehonden laten we met rust. Als ze zin hebben, komen ze wel naar ons toe." "Kinderen vinden garnalen vangen te gek. Ze willen het zelf doen. Echt machtig om te zien", vult Visser aan. Terwijl Visser vaart en helpt met vissen, vertelt Blom honderduit. Over het tij, de dieren op het wad, de visserij, de geschiedenis van Vlieland. "Door ons verhaal komt het wad tot leven. Net als een museum met schilderijen. Ken je de kunst niet, dan zegt het weinig. Maar vertelt iemand er enthousiast over, dan gaat het leven. Dan zie je de details. Zo is het ook met de Waddenzee."

'Kinderen vinden garnalen vangen te gek. Ze willen het zelf doen.' Harm Visser (Phoca)

Noordzeegarnaal | Annemieke Bunjes

Grote Stern | Eric Menkveld

WADVAARDERS: VAN PROTEST NAAR SAMENWERKING

INTERVIEW

Kor Wijngaarden,
voorzitter van
de vereniging
Wadvaarders

Natuurorganisaties en wadvaarders zitten op één lijn: natuurbescherming en natuurbeleving zijn beide van belang. 'Vroeger stonden we recht tegenover elkaar, nu werken we constructief samen', stelt Kor Wijngaarden, voorzitter van de vereniging Wadvaarders.

De vereniging Wadvaarders startte als protestpartij. In 1990 was een nieuw droogvalverbod de laatste druppel die de emmer deed overlopen. Het leidde tot een droogvalactie op de Dellewal bij Terschelling en een bezetting van de Engelsmanplaat, een zomer lang. "De overheid, maar ook natuurorganisaties, wilden destijds de natuur steeds meer op slot doen. We stonden lange tijd tegenover elkaar", vertelt Wijngaarden. Het jaar 2005 wijst hij aan als omslagpunt. "Toen zijn we om tafel gaan zitten, watersporters en natuurbeschermers. In Franeker. Hamvraag: waar zitten de belangen elkaar werkelijk in de weg? Gebogen over wadkaarten kwamen beide kampen er samen uit. Dat overleg kreeg de naam 'Pact van Rede'. Het woord rede slaat op redelijkheid: de rede vormt de basis voor afspraken, niet de emotie."

Erecode voor Wadliefhebbers

Deze aanpak is sindsdien gemeengoed. Natuurbescherming en natuurbeleving, volgens Wijngaarden gaan ze uitstekend samen. Dat de zogeheten artikel 20-gebieden niet toegankelijk zijn, begrijpt hij. "Wadvaarders willen niet verstoren. We zijn natuurliefhebbers met een bootje. We gaan voor vrije en verantwoorde recreatievaart op de Wadden, zonder onnodige beperkingen", legt hij uit. Verstoring mag ook niet volgens de Erecode voor Wadliefhebbers, een initiatief uit de koker van de wadvaarders. "We houden afstand van broedende vogels, varen niet dicht langs hoogwatervluchtplaatsen, lopen rond hoogwater niet naar groepen vogels en laten onze honden aangelijnd", somt hij enkel afspraken op. Waar de natuur kwetsbaar is, bieden wadwachtposten uitkomst, stelt Wijngaarden. Hij is

er lovend over, al noemt hij het liever gastheerschapposten. "Gastheer klinkt vriendelijker. Een wacht lijkt net alsof wij iets verkeerd doen. Zelf val ik geregeld droog bij een post op Richel, een zandplaat onder Vlieland. Erg leuk om dan van de wadwachters te horen over de natuur."

Dynamische zonerings

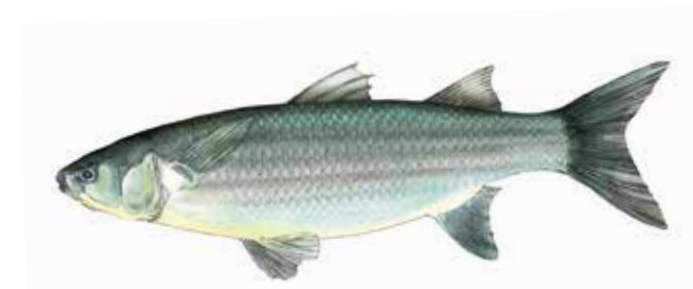
Groeien doet de wadvaardersvloot niet, stelt Wijngaarden vast. Plannen om het aantal ligplaatsen in de havens uit te breiden, zijn inmiddels van tafel. Nieuw is de zogeheten dynamische zonerings, waarvoor recent een pilot liep voor de Waardgronden onder Terschelling. "Die route was altijd dicht tot begin september. Jonge zeehonden vertrekken echter al half juli. Dynamische zonerings betekent: de zomerroute gaat open nadat de jonge zeehonden weg zijn. Vorig jaar gebeurde dat een week later dan gepland." Extra pluspunt: de zomerroute vergroot de veiligheid en vermindert de drukte op de Blauwe Balg. Wijngaarden ziet meer kansen voor dynamische zonerings. Zo is er volgens hem tijdens hoogwater geen sprake van verstoring van zeehonden. "Dan zwemmen ze naar je toe. We pleiten voor een onderzoek om artikel 20-gebieden voor zeehonden van drie uur voor tot drie uur na hoogwater open te stellen voor vaarrecreatie."

Geen aanspreekpunt

Als gesprekspartner mist Wijngaarden een natuurbeheerder voor de Waddenzee. Voor operationele vragen klopt hij aan bij de Waddenunit, maar voor een strategisch gesprek over natuurbeleving en -bescherming zou hij het niet weten. "Onze gezamenlijke aanpak met vaarrecreatie, natuur en overheid is ontstaan bij gebrek aan een duidelijke beheerder. Wij zijn gebaat bij een gefaseerde invoering van één beheerder voor het natte wad. Die beheerder kan het natte wad dan integraal bekijken. Nu is het beheer te versnipperd."

Open dialoog

Krijgen de terreinbeherende natuurorganisaties een rol als natuur- en recreatiebeheerder op het natte wad, dan betrekken ze daar nadrukkelijk de omwonenden, recreanten en gebruikers bij. Zij voelen zich betrokken bij de Waddenzee en beschikken over een schat aan kennis en inventieve ideeën. Delen van het Waddenzee Werelderfgoed die nu al onder een terreinbeheerder vallen laten de meerwaarde van een open dialoog zien. Zo zocht Staatsbosbeheer als beheerder van Engelsmanplaat actief de dialoog met medegebruikers, om met elkaar afspraken te maken over het gebruik. Voor een nieuw beheerplan voor de Boschplaat op Terschelling ging Staatsbosbeheer recent eerst te rade bij eilanders. Op Terschelling denken en beslissen bewoners en bezoekers dankzij het initiatief 'Echt Terschelling' mee over onderwerpen als natuurbeheer en recreatie.

Diklipharder | Annemieke Bunjes

'Onze gezamenlijke aanpak is ontstaan bij gebrek aan een duidelijke beheerder.'

Kor Wijngaarden (Wadvaarders)

MET ELKAAR DE KWELDERS BEHEREN

De Groninger kwelders liggen er tegenwoordig eersteklas bij. De afgelopen periode zijn ze speciaal ingericht voor de koeien, schapen en paarden die de begrazing van de kwelders op zich nemen. Remt Meijer, kwelderboer ten noorden van Kloosterburen, juicht de begrazing toe. "De kwelders waren sterk aan het veruigen. We willen terug naar de oude staat, toen er volop werd beweide." Dat er weer vee graast, is te danken aan het Kwelderherstelplan Noord-Groningen, een gezamenlijk project van de Groningse kweldereigenaren, waaronder Het Groninger Landschap, Natuurmonumenten en een tachtigtal kustboeren. Meijer stond aan de wieg van de samenwerking. "Samen met de natuurorganisaties hebben we de kwelders veilig gemaakt. Begrazen werkt. Er groeit nu weer kweldergras en seekraal, 's winters zitten er veel ganzen." Op Meijers kwelder grazen sinds kort weer koeien. Op den duur hoopt hij – geboren en getogen aan de Groninger kust – dat de kwelder uit zijn jeugd terugkeert. "Vroeger moest je uitkijken waar je liep, vanwege de vele nesten. Prachtig vond ik dat."

NAAR EEN GROENE WADDEN- ECONOMIE

Van een rijke Waddenzee profiteert niet alleen de natuur. Ook de lokale economie plukt de vruchten.

CWN bepleit een groene Waddeneconomie, die de natuur als leidraad en inspiratie neemt. Een rijke Waddenzee zet de regio niet op slot. Integendeel.

Met de status als Werelderfgoed heeft het Waddengebied een unieke sellingpoint in handen. De Waddenzee behoort tot de pronkstukken van onze aarde. Het Australische Great Barrier Reef, Grand Canyon National Park, Yellowstone National Park: ze trekken toeristen in grote aantallen. De Waddenzee staat nu op deze lijst met natuurlijke wereldwonderen. De buitencategorie. Haar immense populariteit heeft de Waddenzee aan de natuur te danken. Eilanders, recreanten, wadlopers, wadvaarders: wat hen naar buiten trekt, is de weidsheid, de duisternis, de zeehonden, de wadvogels, het gevoel van vrijheid. Een rijke Waddenzee zal deze intense beleving verder versterken. Andersom geldt ook: zet de verarming van de Waddennatuur door, dan zal het de beleving en de economie onherroepelijk schaden. Een arme zee levert minder op: minder toeristen, minder oogsten.

Natuur als banenmotor

Een rijke Waddenzee levert de samenleving veel op. Nu al staat de Waddennatuur te boek als banenmotor. Het gros van de eilanders verdient zijn brood met of dankzij toerisme. Een rijke Waddenzee kan de streek verrijken. De omslag van een arme naar een rijke Waddenzee kan extra banen opleveren. Mits ondernemers de nieuwe kansen grijpen. Delen van de vastewal-Waddenregio verdienen een economische impuls. De regio kampt met serieuze problemen. Zo krimpt de bevolking, neemt de werkgelegenheid af en zit de woningmarkt op slot.

Kiezen voor kwaliteit

De Werelderfgoedstatus staat voor kwaliteit. Geen bulkproductie voor de laagste prijs, maar kwaliteitsproducten uit een topnatuurgebied. CWN beijvert een hoogstaande groene Waddeneconomie. Dat betekent: achter de zeedijk geen reguliere intensieve landbouw, maar natuurinclusieve landbouw met een bedrijfsvoering gekoppeld aan een hoge natuurwaarde. Geen grootschalige garnalenvisserij, maar kleinschalige Werelderfgoedvisserij, waarbij vissers hun vangsten aan de kade verkopen. Vroeger stonden de kaden van visserijhavens vol met mensen als de vloot binnenvoer. In Normandië is het binnenvaren van de vissers nog altijd een toeristische attractie.

Denken vanuit groene kansen

Een groene Waddeneconomie betekent voor de regio: denken vanuit de kansen die een rijke Waddenzee biedt. Menig ondernemer doet dat al. Neem de TESO, de veerdienst van en naar Texel. De nieuwe duurzame boot kent geen nautische inrichting meer, maar straalt Waddennatuur uit. TESO betrok Vogelbescherming bij de inrichting. Kompassen en scheepsbellen aan de wand maakten plaats voor fraaie beelden van wadvogels, duinen en zeehonden. De boodschap is helder: dit schip vaart door en naar een natuurgebied. Ander voorbeeld: streekproducten uit het Waddengebied. Streekproducenten hebben baat bij een rijke Waddenzee.

Meer natuurtoeristen

Een rijke Waddenzee biedt economische kansen te over, zeker in de toeristische sector. Steeds meer mensen trekken de natuur in.

SAMEN NAAR EEN SCHONE EEMS-DOLLARD

INTERVIEW

Henk Staghouwer, gedeputeerde van de provincie Groningen

De Eems-Dollard wordt weer gezond, zowel ecologisch als economisch. Bedrijfsleven, provincie en natuurorganisaties slaan er de handen voor ineen. Er ligt een forse herstelopgave. 'Het bedrijfsleven levert een zogeheten 'ecologische plus', een vorm van natuurcompensatie', vertelt Henk Staghouwer, gedeputeerde van de provincie Groningen.

De Eems-Dollard kampt met een slib-obesitas, waardoor het water veel te troebel is. "De hoeveelheid slib in het water is enorm toegenomen", vertelt Staghouwer. "Het doorzicht is dermate slecht, dat een deel van de Eems zuurstofloos is geworden. Met ernstige gevolgen voor flora en fauna." Hij noemt diverse oorzaken, waaronder het voortdurend baggeren van de vaargeulen en het Sperrwerk, een waterkering bij het Duitse Emden. Natuurherstel is hard nodig. "Het gaat hier om een Natura 2000-gebied met een status als Werelderfgoed. Daarvoor heb je een bijzondere verantwoordelijkheid. Waar de mens ingrijpt in de natuur – en de natuur een beschermd status heeft – moet de mens ook oplossingen bedenken om het systeem weer gezond te krijgen", schetst Staghouwer de natuurambitie. Tegelijkertijd spelen in de regio andere zorgen rond werkgelegenheid en krimp. "Noord-Nederland heeft een ijle economische structuur", stelt hij.

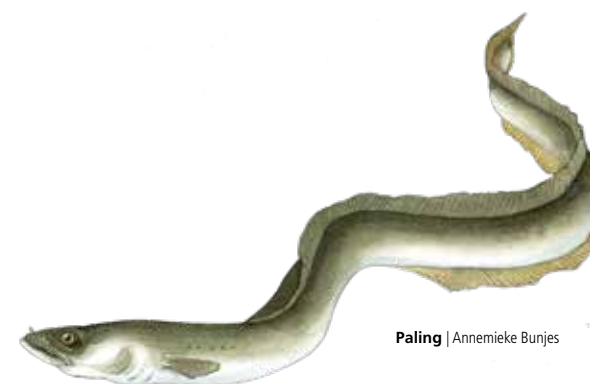
Fors herstelpakket

Vandaar de insteek: het vinden van een balans tussen economie en ecologie. De provincie, natuur- en milieuorganisaties, Groningen Seaports, Rijkswaterstaat, gemeenten, waterschappen: allemaal dachten ze mee. "We zijn met elkaar het gesprek aangegaan. Dat schuurt af en toe. Maar als je duidelijk uit-

spreekt wat je wilt, en samen zoekt naar oplossingen, dan groei je naar elkaar toe." De voorlopige uitkomst staat verwoord in het recent verschenen programma Eems-Dollard 2050. Het programma omvat een fors herstelpakket. "We willen jaarlijks een miljoen kuub slib uit het systeem halen. Het slib passen we toe in de landbouw en gebruiken we om een Groene Dollarddijk aan te leggen. We maken van het slib een bouw materiaal. Zo draaien we een probleem om tot een kans." Andere natuurprojecten: de 'dubbele dijk', een natuurvriendelijk dijkconcept bij de Eemshaven, en het project Marconi in Delfzijl, waar onder andere nieuwe kwelders ontstaan. De voordelen zijn legio: minder slib in het water, meer zilte natuur, meer waterveiligheid, een mooier landschap en lagere kosten.

Ecologische plus

Beschikbaar budget: 60 miljoen euro. Bijgedragen door de overheid, maar ook door het bedrijfsleven. "Bedrijven leveren een zogeheten 'ecologische plus', een vorm van natuurcompensatie. Ze krijgen ruimte om te ontwikkelen, maar spannen zich in om de natuur te herstellen. Het bedrijfsleven neemt zo haar verantwoordelijkheid." De 'plus' gebeurt financieel, maar ook met een duurzame bedrijfsvoering. Staghouwer: "Groningen Seaports beseft dat ze opereert bij een beschermd natuurgebied en Werelderfgoed. Ze werkt aan een groen haven- en industriegebied, zo stelt de Havenvisie 2030 met als motto: 'Economische Groei = Groen!' Ze neemt concrete maatregelen, zoals het aanpassen van de verlichting. Ze steunt ook de aanleg van een broedeiland bij de Eemshaven, speciaal voor wadvogels als visdiefjes en sterns. Duurzaamheid is voor hen een 'licence to produce'."

'We willen jaarlijks een miljoen kuub slib uit het systeem halen.'

Henk Staghouwer
(provincie Groningen)

Vogelliefhebbers van over de hele wereld doen de Waddenzee aan. Voor massatoerisme leent de Waddenzee zich niet, voor groepstoerisme juist wel. Natuurtoeristen hebben veelal meer te besteden dan reguliere recreanten. Ze kiezen vaker voor toprestaurants, wellness, actieve fiets- en wandelfaciliteiten, cultuur en beleving van de Waddennatuur. Ondernemers kunnen daarop insprijngen. Denk aan hotels met vogelkijkarrangementen, trips over de Waddenzee met monumentale vaartuigen en restaurants met vers eten uit de Waddenzee. Zeekraal, harders, kokkels, oesters: op veel menukaarten rond het wad zijn ze nog niet te vinden.

Lokale partijen inschakelen

Voeren de terreinbeherende natuurorganisaties het natuur- en recreatiebeheer op het natte wad uit, dan schakelen ze voor het beheer bij voorkeur lokale partijen in. Op land gebeurt dat al veelvuldig. Zo worden de meeste kwelders en natuurgraslanden begraasd door vee van lokale boeren. Op deze wijze profiteert de regio van het natuurbeheer. Ook op het natte wad liggen hiervoor kansen. Denk aan de signalering, waar vissers en andere gebruikers een rol in kunnen spelen. Of aan de uitvoering van herstelmaatregelen, waar lokale aannemers aan kunnen bijdragen.

Commerciële oogsten

Uit een rijke Waddenzee kan geoogst worden, zo vindt CWN. Zelfs veelzijdiger en beter dan nu het geval is. Hoe sterker de natuur er voor staat, hoe meer ruimte er ontstaat voor ecologisch duurzame oogst. In de tussentijd pleiten natuurorganisaties voor het vrijwaren van een fors deel van de Waddenzee voor visserij en andere commerciële oogsten. In dat deel mag de zeenatuur zich ongestoord ontwikkelen. In het overige deel vindt wel visserij plaats zonder natuurschade te veroorzaken of natuurontwikkeling in de weg te staan.

Duurzame omslag

Voor een aantal bedrijfstakken vereist de transitie naar een rijke Waddenzee een duurzame omslag. De Waddenzee is dagelijks het toneel van schadelijke activiteiten. Denk aan zoutwinning, schelpenwinning, baggeren, gaswinning, visserij, zandsuppleties en bepaalde vormen van transport en recreatie. CWN maakt zich sterk om deze activiteiten samen met de sectoren om te buigen naar duurzame alternatieven die de natuur niet schaden. Of nog beter: naar alternatieven waar de Waddennatuur juist baat bij heeft.

'TEXEL PROFITEERT VAN NATUURTOERISTEN'

INTERVIEW

Marc Plomp, eigenaar Vogel-informatiecentrum De Cocksdorp Texel

Ondernemers als Marc Plomp zien natuurtoeristen graag komen. Vooral de vogelaars. Samen met zijn vrouw runt hij het Vogel-informatiecentrum in De Cocksdorp, aan de noordkant van Texel. Verreijkers, vogelgidsen, nestkasten: ze zijn er in alle soorten en maten te koop.

"Vogels kijken, dat is waar het bij ons om draait", vertelt Plomp, die tevens onder de naam Natuur Digitaal vogel- en natuurfilms produceert. Negen jaar terug startte hij het centrum. Sindsdien neemt de klandizie toe. "Een groeiende groep mensen wil buiten zijn en vogels kijken. Texel staat steeds beter bekend als vogeleiland. Dat promoten wij actief, samen met organisaties als het Nationaal Park Duinen van Texel, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Met elkaar organiseren we jaarlijks het Waddenvogelfestival, dat zo'n vierduizend bezoekers trekt."

De natuur helpen

Plomp verdient als ondernemer zijn kost met de natuur, maar wil er graag iets voor terugdoen. Dat doet hij met sponsoring en concrete herstelprojecten. Tijdens het Waddenvogelfestival werd 6.500 euro ingezameld voor een project rond strandbroeders. Ook de opbrengst van zijn vogelexcursies gaat direct naar de natuur. "We organiseren als centrum wekelijks vijf vogelexcursies. Deelnemers starten bij ons, gaan met een ervaren gids op stap en krijgen een goede verreijkker mee. Ze betalen ervoor, maar het verdienmodel komt ten goede aan de natuur. Stichting Texel Vogel-eiland besteedt het geld aan een vogeldoel, zoals het aanleggen van een schelpenstrand." Het Vogel-informatiecentrum sponsort ook de wadwachtpost van Natuurmonumenten bij

Utopia. Een goed initiatief, vindt Plomp. Met Natuurmonumenten brengt hij een gesponsorde folder uit over Utopia en de rest van de Texelse Vogelboulevard met info over de terreinen van Natuurmonumenten en het Vogel-informatiecentrum. "Bezoekers aan ons centrum tippen wij altijd om naar Utopia te gaan."

Serieuze toeristen

Ondernemend Texel profiteert sterk van de natuurtoeristen, stelt Plomp vast. "Ze verlenen het toeristenseizoen. Strandgangers zie je alleen tijdens het hoogseizoen, terwijl vogel-liefhebbers juist kiezen voor het voorjaar – voor de broedende lepelaars en blauwborsten – en het najaar – om de herfsttrek te beleven." Plomp noemt ze de 'serieuze toeristen'. "Ze doen meer, zeker vergeleken met strandtoeristen. Ze bezoeken musea, gaan winkelen en fietsen, en verblijven vaak op een boerencamping, hotel of bed and breakfast. Pluspunt voor ondernemers: natuurtoeristen hebben vaak behoorlijk wat te besteden. Ze brengen meer geld in het laadje dan strandtoeristen. Steeds meer ondernemers zien dat in."

Kwaliteit, niet kwantiteit

Als ondernemer is Plomp afhankelijk van toerisme, maar liever zou hij minder bezoekers op het eiland zien. "Dat kan door beter betalende natuurtoeristen aan te trekken. Ik kies liever voor kwaliteit, dan voor kwantiteit. Een natuurtoerist staat bij voorkeur alleen op de waddijk. Dan ervaart hij echt de rust, de weidsheid en de vogels." Een rijkere Waddenzee ziet Plomp helemaal zitten. "Dan neemt de diversiteit toe en valt er voor natuurtoeristen meer te beleven. Voor ondernemers als wij is dat natuurlijk leuk."

Een duurzame omslag blijkt veelal mogelijk, maar vraagt wel de nodige inzet, inventiviteit en investeringen. De omschakeling van de mosselzaadvisserij naar invang met drijvende installaties laat zien dat omvormen kan. Ook andere activiteiten zullen een duurzame slag moeten maken, waaronder de mosselkweek, de garnalenvisserij, het transport over water, de havenactiviteiten en de schelpenwinning. De schelpenindustrie haalt nu één van de weinige natuurlijke harde structuren uit de Waddenzee. CWN beseft dat deze omslagen niet van vandaag op morgen kunnen plaatsvinden. Het omvormen naar duurzame alternatieven kost tijd, inspanning en stimulering door de overheid.

Duurzame waddenhavens

Bij een natuurgebied als de Waddenzee passen duurzame Werelderfgoed-waardige havens. Waddenhavens die de natuurkwaliteit bevorderen in plaats van schaden. Een goede bereikbaarheid is essentieel: voor Waddenzeehavens en Waddeneilanden, maar de veerdiensten moeten wel innoveren. Het continue baggeren van vaarwegen maakt het water nu te troebel. Het verstoort ook het natuurlijke geulenpatroon. Nieuwe innovatieve vervoersconcepten zijn nodig, bijvoorbeeld met ondiep stekende boten en overlaadstations op zee. Baggeren in de huidige vorm en volume heeft geen toekomst. Over twintig jaar zou het grootschalig baggeren in een natuurgebied als de Waddenzee niet meer nodig moeten zijn. Vaartransport dient zich aan te passen aan de Waddenzee, in plaats van andersom.

Constructief overleg

Voor het tegengaan van natuurschade kiest CWN bij voorkeur voor een constructieve aanpak. Goed overleg met bedrijfstakken pakt veelal beter uit dan de gang naar de rechter. Natuurorganisaties hebben met dit uitgangspunt successen geboekt. Diverse convenanten zijn afgesloten, waaronder het mosselconvenant, het convenant vaarrecreatie en het VisWad-akkoord. Deze aanpak leidt tot wederzijds begrip en tot het besef dat de gekozen koers een gedeelde verantwoordelijkheid vraagt. CWN gaat voort op deze weg. Nieuwe convenanten brengen een rijke Waddenzee stap voor stap dichterbij.

Balans tussen economie en ecologie

Een duurzame omslag is niet altijd mogelijk. Nieuwe kolencentrales in de Eemshaven, vervuilende chemische industrie in Delfzijl, een afvalcentrale in Harlingen: ze dragen bij aan regionale werkgelegenheid, maar passen niet binnen de ambitie van een rijke Waddenzee. CWN zoekt met deze partijen naar een balans tussen economie en ecologie. Bedrijven kunnen zelf maatregelen nemen, maar ook actief bijdragen aan natuurherstel, bijvoorbeeld door herstelprojecten financieel te ondersteunen. In de Eems-Dollard-regio zijn hiermee grote stappen gezet. Na jarenlange inspanning van CWN-zijde zijn regionale en lokale overheden, Groningen Seaports, het bedrijfsleven en natuurorganisaties samen op weg naar een CO₂-neutrale economie en een schone Eems-Dollard.

'Natuurtoeristen brengen meer geld in het laadje. Steeds meer ondernemers zien dat in.'

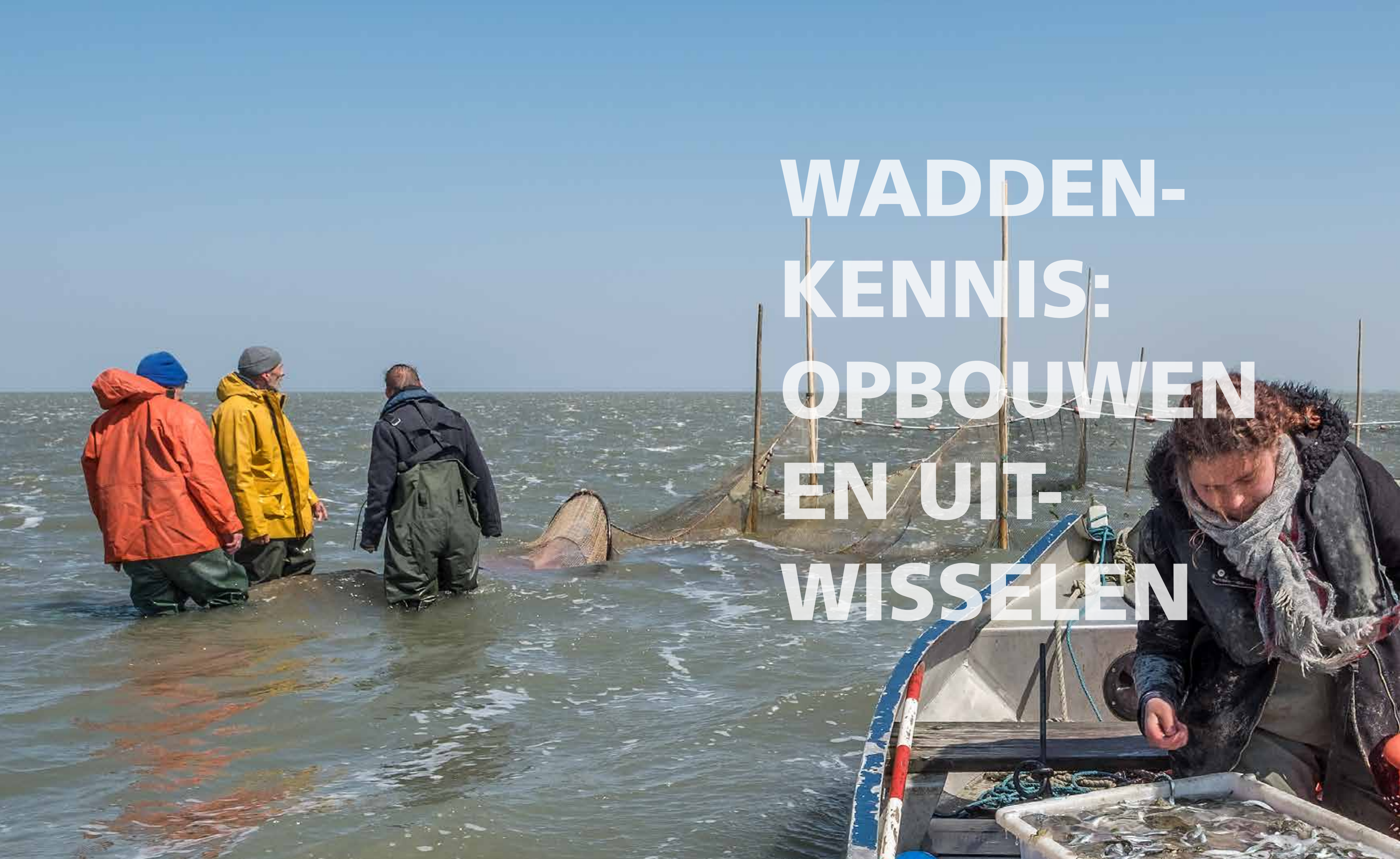
Marc

Plomp (Vogelinformatiecentrum)

Grutto | Annemieke Bunjes

WADDEN- KENNIS: OPBOUWEN EN UIT- WISSELEN

Zonder natuurkennis geen natuurherstel. De transitie naar een rijke Waddenzee vereist fundamentele systeemkennis, langlopende monitoring en praktische natuurherstelkennis. Kennis vormt de basis voor een voortvarend natuurbeheer van de Waddenzee. Een goede coördinatie en kennisuitwisseling zijn van eminent belang.

Al het wadonderzoek ten spijt: de ecologische kennis van de Waddenzee en het begrip van zeenatuurherstel vertoont nog grote lacunes. Diverse meetnetten leveren een schat aan gegevens op, maar de regie ontbreekt en de gegevens zijn onvoldoende gekoppeld aan het natuurbeheer. Het is precies zoals de Algemene Rekenkamer concludeert: "Doordat er niet één natuurbeheerder voor het gebied is, wordt de uitvoering van het Waddenzeebeleid niet consequent en eenduidig gemonitord en geëvalueerd." De Rekenkamer vindt het van belang dat de monitoring goed gecoördineerd verloopt en financieel geborgd wordt op structurele basis.

Monitoring is cruciaal

CWN onderschrijft deze conclusie van de Rekenkamer. Goede, Waddenzee-dekkende basismonitoring is essentieel. Alleen door kenmerkende soorten over een langere periode in kaart te brengen en op individueel niveau te leren volgen, wordt duidelijk waarom sommige soorten in de lift zitten en anderen dalen. Monitoren vergt een professionele aanpak en een lange adem. Een goed natuurbeheer van de Waddenzee vereist een uitgebreid monitoringsprogramma – van algen tot en met zeehonden en dolfijnen. Dit levert internationaal toepasbare kennis op.

Processen doorgronden

Natuurherstel kan niet zonder kennisontwikkeling. Herstelmaatregelen vereisen voldoende kennis over het functioneren van de ecologische sleutelprocessen. Tal van vragen zijn nog onbeantwoord. Wat hebben de kenmerkende vissoorten nodig om terug te keren in de Waddenzee? Hoe krijgen we de zeegrasvelden weer groot en gezond? Hoe staat het met het verdere onderwaterleven? Welke invloed krijgt de klimaatverandering op het systeem? En wat is het effect van zandsuppleties op de Waddennatuur? Nog steeds staat de beschikbare kennis over het natte wad in schril contrast met die van andere ecosystemen, zoals beekdalen en veengebieden. Naast fundamenteel onderzoek is het zaak om lopende herstelmaatregelen en andere activiteiten op het natte wad nauwlettend te volgen. CWN benadrukt het belang van een goede coördinatie. Op basis van een inventarisatie van de kennislacunes heeft CWN een Kennisagenda opgesteld voor de periode 2018-2022.

Bundelen van kennis

Waddenkennis opbouwen vereist samenwerking. Voor monitoring en onderzoek moeten natuurbeheerders samenwerken met universiteiten en andere kennisinstellingen. Dat gebeurt al volop. Binnen het vierjarig onderzoeksproject Waddensleutels bundelden wetenschappers en natuurbeheerders hun krachten. Het project koppelde kennis aan natuurherstel. Het partnerschap zorgt voor veel inspiratie, een grotere slagkracht en meer diepgang. Ook binnen andere herstelprojecten, zoals het zaaien van zeegras, werken de partijen inmiddels nauw samen.

WADDENSLEUTELS

Binnen het vierjarig programma Waddensleutels trokken vanaf 2011 wetenschappers en natuurbeschermers samen op. Doel: inzicht krijgen in het droogvallende wad. "Er was bij aanvang nog weinig kennis beschikbaar over de ecologische sleutelprocessen", vertelt Han Oloff, hoogleraar ecologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Waddensleutels ging aan de slag met innovatief en experimenteel waddenonderzoek: van onderzoek naar stabiele isotopen tot mossexperimenten, van het monitoren van bodemdieren tot het uitpluizen van mosselbanken. Het onderzoek leverde een schat aan kennis op. "Voor de wadplaten konden we de witte vlek grotendeels inkleuren. Zo weten we nu hoe mosselbanken het ecosysteem verrijken, waar de hotspots met een grote natuurwaarde liggen en hoe belangrijk de ruimtelijke samenhang is. Belangrijke les: laat grootschalige gebieden met rust. Niet vissen met sleepnetten, niet baggeren, grote zoet-zoutovergangen herstellen en zorgen dat het water helder en schoon wordt en blijft." Innovatief was ook het organisatie-model, waarbij wetenschappers en natuurbeschermers hun krachten bundelden. "We waren complementair. Heel inspirerend", aldus Oloff.

**STIL, RUSTIG,
WEIDS EN
DONKER**

In kernwaarden als ruimte, rust en duisternis schuilt de kracht van het Waddenzee Werelderfgoed. CWN vindt het versterken van de kernkwaliteiten van het landschap van groot belang. Ook het cultureel erfgoed verdient aandacht.

Het Waddenzee Werelderfgoed is meer dan vogels, zeehonden en vissen. Ook haar eindeloze vergezichten, de pittoreske dorpen, de nachtelijke duisternis en de immense rust maken het gebied zo bijzonder. De behoefte aan deze waarden neemt toe. Dat is verklaarbaar. Drukke – van verkeer tot mobiele telefoons – dringt zich overal op. Geluid en indrukken hangen inmiddels als een deken over ons land, terwijl rust en stilte basisbehoeften zijn voor mensen. Licht- en lawaaibronnen veroorzaken niet alleen stress en ergernis, ze schaden ook de natuur. Vogels en dieren zoeken bij verstoring hun heil elders.

Kernwaarden onder druk

In de Waddenzee staan de kernwaarden onder druk. De openheid, de rust, de stilte, de nachtelijke duisternis: ze brokkelen langzaam af. De lichtere nachten hebben negatieve gevolgen voor flora, fauna, bewoners en bezoekers. De oorzaak: nieuwe menselijke activiteiten, zoals uitbreiding van havens, militaire oefeningen, baggerwerkzaamheden, rondscheurende watertaxi's en de bouw van windturbines. In de periode 2002-2012 is het zicht op windturbines in de Waddenzee verdubbeld. CWN zet zich in om de landschappelijke kernwaarden te beschermen en te herstellen. Daartoe bepleit ze heldere beleidskaders. Zo horen binnen het zicht van de Waddenzee géén nieuwe hoge objecten meer te verrijzen en dient onnodige lichtuitstraling in en rondom de Waddenzee te worden afgeschermd.

Unieke cultuurhistorie

Het Waddengebied herbergt een unieke cultuurhistorie. Het gebied kent een rijke geschiedenis van duizenden jaren menselijke bewoning en gebruik. Sporen van dat rijke verleden zijn overal terug te vinden. Beheren natuurorganisaties het wad, dan hebben ze nadrukkelijk oog voor het cultureel erfgoed. Dat geldt bijvoorbeeld voor de kwelders langs de vaste wal, die door mensenhand zijn aangelegd. De rijshoutdammen, de dobben, het ontginningspatroon: ze vertellen het verhaal van de strijd tegen het water. De natuurbeheerder houdt dergelijke cultuurhistorische elementen in stand. De Waddenzee herbergt ook veel oude scheepswrakken. VOC-schepen, koopvaardijsschepen, schepen uit de Tweede Wereldoorlog: wie de wrakkenkaart bestudeert, ontdekt dat met name de westelijke Waddenzee een scheepswrakkenkerkhof is van grote historische betekenis.

BESCHERMING SCHEEPSWRAKKEN

In de Waddenzee liggen vele honderden scheepswrakken. Behoud van deze wrakken is van groot belang. Aantasting door erosie, paalworm en stroming moet waar mogelijk worden voorkomen. Het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed experimenteren met een nieuwe vorm van afdekking, namelijk het aanleggen van een kunstmatig rif van structuren als steigergaas en kokosmatten. Zo'n structuur slaat twee vliegen in één klap: bescherming van het vrijkomende wrak én meer biodiversiteit. Het rif biedt aanhechtingskans voor mosselen en andere schelpdieren en kan als een schuilplek voor jonge vis dienen. In de zomer van 2017 zijn proeven gestart bij twee wrakken ten oosten van Texel. Beide wrakken liggen in het deel van Burgzand dat is aangewezen als rijksmonument.

Roggenetjes | Annemieke Bunjes

WADDENAPPËL

STIL, RUSTIG, WEIDS
EN DONKER

